NEMZETI NŐNEVELÉS.

XIV. ÉVFOLYAM. MÁRCZIUS—ÁPRILIS. 1893. III—IV. FÜZET.

TANITÓNŐKÉPZŐ-INTÉZETEK FELVÉTELI VIZSGÁLATÁN KÉSZÍTETT MAGYARNYELVI DOLGOZATOK.

Az Országos Közoktatási Tanács elnökségének f. évi október 21-én tartott üléséből felszólíttatván, hogy az . . . . .-i áll. tanítónőképző intézet felvételi vizsgálatán készített magyarnyelvi dolgozatokról jelentést készítsek, a következőkben van szerencsém jelenteni valóimat előterjeszteni.

Az 1888-ik évben ugyancsak az Országos Közoktatási Tanács elnökségének megbízásából az összes állami tanítónőképző intézetek felvételi vizsgálatainak magyar nyelvi írásbeli dolgozatait átvizsgáltam s az ez ügyben készített jelentésem* mind az Országos Közoktatási Tanács, mind a magas közoktatási kormány helyeslésével találkozván, alkalmat szolgáltatott rá, hogy a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a kir. tanfegyülőkhöz rendeletet bocsájtott ki a felső nép- és polgári leányisholák magyar nyelvi oktatásának foganatosabbá tétele végett.** Mostani jelentésemben is ugyanazon szempontok szerint járok el, ugyanazon mértéket alkalmazom, mint a négy évvel ezelőttiben, s talán nem térek le a helyes útról és nem áldozom fel az általános érdeket a magam személyes érdekeltségének, ha azt is keresem, hogy mennyire állják meg helyöket akkori állításaim s mennyiben mutatkozik az említett miniszteri rendelet hatása a mostani jelentésem tárgyául szolgáló dolgozatokon.

* L. folyóiratunk 1888. évfolyamának 161—173. lapjait. *Szerk.*

** L. u. o. 332—334. old. *Szerk.*

I.

Az . . . . .-i áll. tanítónőképző intézet ez évi felvételi vizsgálatán 51-en készítettek magyar nyelvi írásbeli dolgozatot. — Feltünően nagy szám, ha összevetjük a négy év előttivel, a mikor ugyanitt a vizsgálatot tevők csak 19-en voltak. Még feltünőbb, ha tekintetbe veszszük, hogy a nagyméltóságu vallás- és közoktatásügyi miniszter úr épen azóta (1888. jun. 22-iki rendeletével) jelentékenyen megnehezítette a tanítónőképző intézetekbe való felvételt. Nem lenne haszon nélkül való dolog e tény okainak nyomukba járni. Ezt azonban sem a szükséges adatok hiánya miatt, sem megbízásom korlátainak áthágása nélkül nem tehetvén, be kell érnem a ténynek egyszerű megemlítésével.

A felvételi vizsgálaton résztvevő 51 növendék közül 7-en magán úton készültek (ezekre nem reflektálok jelentésemben); a többi 44 növendék 18 iskolából gyűlt össze.

Végig tekintve emez iskolákon, főképen kiemelendőnek tartom a *résztvevő intézetek fokozatát.* A 18 iskola közül ugyanis felsőbb leányiskola volt 2, polgári leányiskola volt 8, leány-felső népiskola volt szintén 8.

A magán úton készülteket elhagyva, a többi 44 növendék évi osztályzata a magyar nyelvből a következő volt:

kitünő : 24
jeles : 13
jó : 7.

Ez az eredmény azt mutatja, hogy az illető iskolák legjobb növendékeikkel vettek részt a felvételi vizsgálaton. Ha tehát ezek után mondunk véleményt róluk, inkább tarthatunk mértékünk enyheségétől, mint szigorúságától. Az a kérdés, hogy a fényes évi osztályzatok megállták-e a próbát a felvételi vizsgálaton? Sajnálattal kell jelentenem, hogy osztályzatot osztályzattal állítván szembe, nem állották meg.

Ugyanis a képzőintézeti szaktanár osztályozása szerint az elkészített 44 dolgozat közül volt:

kitünő : 16
jeles : 20
jó : 7
elégtelen : 1.

A kitünők száma tehát fogyott 8-al, a jeleseké emelkedett csaknem ugyanannyival, egy jóból pedig lett elégtelen. *A különbség nem jelentékeny*, a mennyiben főkép csak a kitünők és jelesek egymáshoz való viszonyában történt változás.

Magam is egyenként átnéztem és átjavítottam a dolgozatokat s a magam mértékével mérvén, a következő eredményre jutottam :

kitünő : 12
jeles : 16
jó : 9
elégséges : 3
elégtelen : 4.

Látni való, hogy az én mértékem szigorúbb volt a képzőintézeti szaktanárénál. Ez a szigorúság természetes, s ennél fogva igazolt is. A szaktanár alkalmazkodni kénytelen a helyzethez s mértékét az iskolai tanítás tényleges eredményéhez igazítja; holott én azt a czélt tartottam szemem előtt, a melyet a tanterv szab meg és az ehhez kiadott miniszteri rendeletek magyaráznak. Elfogadom a szaktanár osztályozását annak mértékéül, hogy milyenek a tényleges viszonyok; viszont nem érhet gáncs, ha én meg arról veszem mértékemet, hogy milyeneknek kellene lenniök. S ez utóbbi szempontból tekintve a dolgot, a felvételi vizsgálat dolgozatainak eredményét magában véve is, az évi osztályzatokhoz viszonyítva is olyannak kell kijelentenem, a mely a jogos követelményeknek nem egészen felel meg.

Hogy az osztályzatok számszerinti eredményét világosabbá tegyem, ama mód szerint járok el, mint négy évvel ezelőtti jelentésemben. Az osztályozásnak három csoportját állítom fel: 1. átlag (jó-jó, jó-jeles); 2. az átlagon felül (kit.-kit., kit.-jeles, jeles-jeles), 3. az átlagon alul (jó-elég., elég.-elég., jó-elégtelen, elég-elégtelen).

Az eredményt, így csoportosítva, a következő táblázat tűnteti föl:

Csoportok	Az évi osztályzat szerint	A szaktanár osztályzata szerint	Az én osztályozásom szerint
I. Átlag	7	12	17
II. Átlagon felül	37	28	16
III. Átlagon alul	—	4 (1 elégtelen)	11 (4 elégtelen)
Összesen	44	44	44

Az osztályzatoknak végleges eredménye az én megállapításom szerint sem volna magában véve kedvezőtlen ; de azzá válik az évi osztályzatokkal való összehasonlítás által. Ez összehasonlítás ugyanis világosan mutatja, hogy az illető iskolákban a tanítás színvonala alacsonyabb, foganatossága csekélyebb kelleténél s hogy az évi osztályzatok megállapításában nem járnak el a szükséges szigorúsággal.

De igazságtalan volnék, ha el nem ismerném a helyzetnek némi javulását, a mit a következő adatok is mutatnak. 1888-ban az ugyanezen tanítónőképző intézet felvételi vizsgálatán résztvevők (19-en) évi osztályzata volt:

átlag : 1
átlagon felül : 16
átlagon alul : 2.

Ezzel szemben a felvételi írásbeli vizsgálat eredménye :

átlag : 4
átlagon felül : 2
átlagon alul : 13 (8 elégtelen).

Az évi osztályzat szerint való 16 kitünő és jeles közül csak kettő állotta meg a próbát; a többi az átlag alá, részben a bukottak közé sülyedt.

De a helyzet javulása nem csupán helyi természetű; javult a helyzet az országos átlaggal szemben is. Ugyanis 1888-ban a 200 képzőintézeti felvételi dolgozat közül volt:

átlag : 47
átlagon felül : 26
átlagon alul : 127.

Akkor az átlag nem érte az 1/4-et sem, s felénél több maradt, az átlagon alul: a . . . . i képzőintézet idei felvételi vizsgálatán az átlag csaknem elérte a felet s az átlagon alul csupán az összes létszám 1/4-e maradt.

A helyzet eme javulását a fentebb említett m. miniszteri rendeletnek tulajdonítsam-e s annak a körülménynek, hogy három felekezeti iskola kivételével a többiek mind államiak, a melyekben a tanítók képesítése, helyzete jobb s a melyekben a közoktatási kormány felügyelete, vezetése, ellenőrzése hatásosabb? Csupán fölvetem a kérdést, a nélkül, hogy adatok híján módomban volna rá megfelelni. A dolog nyomozása és földerítése azonban, azt hiszem, megjutalmazná a ráfordított fáradságot.

Még csak arra térek ki, hogy a különböző fokú iskolák növendékei milyen eredményt tanusítottak a felvételi vizsgálaton. Minden hosszasabb fejtegetés nélkül csak azt említem meg, hogy a 12 kitünő közül felső népiskolai volt 4, polg. iskolai 6, felsőbb leányiskolai 2 növendék. Mivel pedig a felvételi vizsgálaton résztvevők közt felsőbb l. isk. növendék volt 7, polg. l. iskolai 24, felső népiskolai 13. Kitűnik, hogy aránylag legkedvezőbb eredménynyel vizsgáztak a felsőnépiskolai növendékek.

Nem tulajdonítok kelleténél nagyobb fontosságot a fentebbi adatok csoportosításának. De azt a tanuságot, azt hiszem, bizvást levonhatni belőlük, hogy — bár a helyzet az utóbbi években javult — a régebben konstatált baj megvan még mindig; hogy leányiskolánkban a magyar nyelvi tanítás, első sorban pedig a fogalmazás tanítása és begyakorlása nem áll még ma sem azon fokon, a melyet jogosan meg lehet követelni; hogy, végül, a tanítók az évi osztályzatok megállapításában vagy nincsenek kellő tekintettel növendékeik fogal-

mazásbeli ügyességére, vagy a megengedettnél enyhébb mértékkel mérnek. Az osztályozási adatok számszerinti csoportosításának eme tanúságát annál bátrabban merem elfogadni, mivel a dolgozatoknak tartalom, stil, helyesírás és szépírás szempontjából való átvizsgálása is ugyanarra az eredményre vezetett, a mint erről a következőkben bátorkodom számot adni.

II.

Az írásbeli feladat a miniszteri utasítás értelmében ez volt: «a tanár rövid szóbeli előadásának reprodukcziója». — Elbeszélték annak a hazug fiúnak az esetét, a kit apja a postára küldött egy fontos levéllel. A fiú útközben találkozik egyik pajtásával, hajba kapnak s a földre hullott levelet a sárban eltapossák. A fiú megszeppen, a levelet föl nem adhatja; de hibáját bevallani sem meri. Hazamegy, s azt mondja apjának, hogy a levelet föladta. Hazugsága utóbb kiderül s a hazug fiú kétszeresen bünkődik, mert apjának a levél föl nem adása miatt nagy kárt, hazugságával pedig keserű lelki bánatot okozott.

A théma ellen semmi kifogásom. A polgári leányiskolát végzett növendéknek ugyan nehezebb feladattal is meg kell birkóznia, de utóvégre is a feladat könnyűsége nem akadályozza azért meg a legtehetségesebb növendéket sem annak megmutatásában, hogy mit tud és mennyire képes. A feladat könnyűségét azért emelem ki mégis, mert a dolgozatok figyelmes átolvasása arról győzött meg, hogy a vizsgálatot tevők nagy többségének még ez a feladat is nehéz volt. A dolgozatok harmadrészénél sem vettem észre, hogy készítőik ezt az egyszerű, rövid történetkét a maga egészében felfogni és átgondolni birták volna. Erre vall az a körülmény, hogy nem tudták helyesen elkészíteni az elbeszélés dispozicióját s nem emelték ki azt, ami lényeges és jellemző, tehát kiemelendő. A nagy többség, mondhatnám, csupán emlékező tehetségére támaszkodva dolgozott, s dolgozata a szerint sikerült többé vagy kevésbbé, a mint a tanár szavaiból többet vagy kevesebbet tartott meg. Dolgozatuk valóban «reprodukcziója a tanár szóbeli előadásának»; de pusztán gépies reprodukcziója, a mi polgári leányiskolát végzett

növendékeknél, hozzáteszem, jeles növendékeknél minden esetre nagy fogyatkozás és a szellemi fejletlenség jele.

A stilusra vonatkozólag szóról-szóra ismételhetem azt, a mit négy évvel ezelőtt az akkori fölvételi dolgozatok nagy többségéről mondtam: «E felvételi dolgozatokat, mint stiluspróbáúl szolgáló fogalmazványokat, alig lehetséges bírálat alá fogni. Még a legjobbaknál is igen kevés jelét látjuk annak, hogy az illetők irálytant is tanultak s izlésöket irodalmi olvasmányokon nemesítették. A legtöbbje úgy rakja egymás mellé a mondatokat, mint a hogyan a hasábfát szokták. Egyik mondat alig függ össze a másikkal; vagy, ha megkisérlik a mondatfűzést, csupa «és»-ekkel, «mikor-akkor»-okkal stb. kötik össze a mondatokat, mint a hogyan tanulatlan emberek szokták. Más mondatkötők használata ritka; még ritkább, ha a használat nem hibás. A jellemző szók, találó kifejezések, szebb szófordulatok és alakzatoknak még keresésével, próbálgatásával is csupán elvétve találkozunk.» Valóban elszomorító gondolat, hogy középosztályaink leányai ily fejletlen elmével, ily kevés irodalmi ízléssel és anyanyelvük használatában ily csekély irásbeli készséggel lépnek ki az iskola küszöbén át az életbe. Az élet határozottan többet követel, az iskola többre köteles és a 13—15 éves növendékek, helyes tanítás mellett, többre képesek.

A javulást a multtal szemben — a miről az osztályzatok számszerinti kimutatása és egybevetése tanuskodott — csakis abban találom, hogy a mostani dolgozatokban valamivel kevesebb a grammatikai hiba s a mondatfűzés is valamivel jobb. Az osztályozás tulajdonképen csakis erről ad képet, mert stilusról és stilisztikai szempontból való birálásról szó sem igen lehet. Nyoma sincs a dolgozatok nagyobb részében annak, hogy készítőik stilisztikát tanultak, vagy ha tanultak is, annak hasznát birták volna venni a gyakorlatban. Ezt tartom most is, mint a múlt alkalommal a felvételi irásbeli dolgozatok legfontosabb s egyúttal legszomorúbb tanuságának. A baj, a melyre múltkori jelentésemben rámutattam, a .... i tanitónőképző-intézet felvételi dolgozatainak tanusága szerint, megvan most is. Hogy némiképen csökkent és nem fokozódott, kevés vigasztalást nyujt s nem mentheti föl a magasabb

tanügyi hatóságokat annak kötelezettsége alól, hogy az eddiginél is nagyobb buzgósággal s ha kell, szigorúsággal törekedjenek azt orvosolni. A baj megszüntetésére és magyar nyelvi oktatásunk színvonalának e tekintetben való emelésére ugyanazokat a módokat ajánlhatom most is, mint múltkori jelentésemben, s azokat ismételten is ajánlom mind a tek. Országos Közoktatási Tanácsnak, mind a magas közoktatási kormánynak jóakaró figyelmébe.

Az irásbeli dolgozatok kiállítása tisztább, rendesebb, csinosabb, mint a múlt alkalommal; de kérdéses, hogy ezt a javulást magának az iskolának tulajdoníthatjuk-e, vagy annak kell köszönnünk, hogy ezekre a dolgokra a felvételi vizsgálat vezetői fokozottabb gonddal és szigorúsággal ügyeltek. Annélkül, hogy igazságtalan akarnék lenni az iskolák irányában, hajlandó vagyok az utóbbi alternativát tartani a valószinűbbnek, már csak azért is, mivel a dolgozatok írásában, az ú. n. szépirásban nem találtam megfelelő javulást. Ez megmaradt a maga régi alacsony színvonalán, a mit nőnevelésünk érdekéből nem sajnálhatok eléggé. Nem akarom ismételni, a mit erről a dologról múlt jelentésemben elmondtam; csak azt a tényt emelem ki, hogy az 51 dolgozat közül csupán 9 olyat találtam, amely az átlagon felül emelkedett, az átlag volt 20, míg 22-nek írása vagy egészen gyermekes, vagy annyira elrontott, hogy minden inkább, mint szépirás.

Midőn vége felé közeledem jelentésemnek, még egy, itt-ott nyilvánosan is hangoztatott ellenvetésre óhajtok megfelelni. Illetékes és nem illetékes részről hangoztatják, hogy a tanitónő-képzőintézeti felvételi dolgozatok alapján nem lehet megbízható itéletet alkotni sem az iskolai tanitás eredményeiről, sem a növendékek képességeiről. Nem vonom kétségbe annak az egyetlen számbavehető oknak jogosultságát, melyet az illetők fentebbi állításuk támogatására nagyon is előtérbe állítanak. Ez az ok: hogy a vizsgálatot tevő leánynövendékek idegen helyen, idegen környezetben, idegen tanárok előtt és lépésök elhatározó fontosságának tudatában nem lehetnek oly nyugodtak és nem dolgozhatnak oly zavartalanúl, mint otthon vagy az iskolában s igy a felvételi vizsgálatok eredménye sem felelhet meg az iskolai tanítás eredményének.

Mondom, elismerem ennek az argumentumnak jogosultságát, ha nem is oly értelemben és oly mértékben, mint azok, a kik váltig hangoztatják. Ez a tényező kétségtelenül módosítólag hat, de semmi esetre sem döntőleg az eredmények megítélésében. S tán mondanom is felesleges, hogy a mikor a dolgozatokat átnéztem és újra osztályoztam, ezt a tényezőt tekintetbe is vettem. Hiszen ha nem mint felvételi dolgozatokat bíráltam volna meg, azaz a felvételi vizsgálat körülményeit tekintetbe nem vettem volna, az osztályozás számszerinti eredménye egészen mássá, a mostaninál mindenesetre kedvezőtlenebbé válik. De mivel a körülmények figyelembe vétele s az ebben alkalmazott mérték egészen egyéni és diskreczionális természetű dolog, elismerem az ellenőrzés hasznos, sőt szükséges voltát. E végből ajánlanám, hogy a felvételi vizsgálatra jelentkezők mutassák be utolsó évi iskolai írásbeli dolgozataikat, a mi nem csupán a felvételi vizsgálat, hanem az iskolai tanítás eredményének ellenőrzésére is jó szolgálatot tenne.

Budapest, 1892, október 28.

Sebestyén Gyula.

LEÁNYAINK ISMÉTLŐ OKTATÁSA.

A nevelés-oktatás munkáját bátran hasonlíthatjuk az építéshez. Nagyon fontos az épületnél az alap letevése, de nem kevéssé fontos a falak fölrakása, melyek irányától, minőségétől függ az egész épület tartóssága. Igy van az a nevelésnél. Az alapvető munka kihat az egyén egész életére; de a serdülő korban nyert iránytól s hatásoktól függ az egyéniség, a jellem.

Nevel az élet; a kör, melyben születtünk, a viszonyok, melyek közt növekszünk; nevelnek a hatások, melyek embertársainkkal való érintkezésből erednek; nevelnek a példák s nevel főként az iskola, mely mindezeket egyesíti.

S vajjon érezteti-e az iskola nevelő hatását hazánk leányaival azoknak 12—15-ik életévében? Részesülnek-e oktatásban általában vagy legalább nagyobb részben serdülő leányaink épen akkor, mikor szellemük szabadabb lesz, látókörük tágul, egyéniségük kibontakozik, vágyaik, szenvedélyeik életre kelnek, akaratuk, tettvágyuk felébred?

Igen, az előkelők, a középrend s a vagyonosabb polgárosztály serdülő leányainak számára számos iskolánk van már. Nőnevelésünk e tekintetben óriás léptekkel halad. Sorra keletkeznek, fejlődnek s bővülnek a polgári leányiskolák, felső és felsőbb leányiskolák, tanító- és óvónőképző intézetek, itt-ott nőipariskolák, kereskedelmi tanfolyamok s legújabban a nőgimnázium létesülésével megnyilnak a sorompók a nő magasabb fokú kiképeztetéséhez is.

Ámde az intelligens és jobbmódú leányok csak kisebb részét teszik hazánk serdülő nőinek. A nagyobb részről, a szegényebb néposztály, a munkásosztály leányainak oktatásáról az általános

irányú ismétlő-iskoláknak kellene gondoskodniok s ezek kellő fejlesztéséről a nőnevelés nagyszabású reformmunkája közben, úgyszólván, elfeledkeztünk.

Pedig ezeket a szegény leányokat az élet még az elemi iskola padjaiból kiszólítja a küzdelembe; gyenge vállaikra rakja terhét, tapasztalatlan szívüket körülveszi ezer kisértéseivel s a fejlődő leány nem keres és nem talál ezekkel szemben védelmet, támaszt az iskolai nevelés és oktatás áldásában. Sajátságos, hogy e törekvő, haladó, rohanó korban az ismétlő-iskolai intézmény nem tudott prosperálni. Pedig 1868-iki népoktatási törvényünk kellőképen gondoskodott a nép serdülő leányainak oktatásáról. Benne van a 38-ik törvényczikkben, hogy «a 12-ik életévet betöltött s általában azon gyermekek, kik a mindennapi iskola egész tanfolyamát bevégezték, az ismétlő-iskolába kötelesek járni». Tehát kiterjeszti a törvény az iskolakötelezettséget a 16-ik életévig. Megállapítja a tanórák számát az ismétlő-iskolai tanulóra nézve télen 5, nyáron 2 órában. Tekintetbe veszi ez intézkedésével a nép viszonyait s életszükségleteit, sőt — hogy az ismétlő-leányok vallásuk gyakorlatában se akadályoztassanak — a nyári 2 órát, melyek csak vasárnap tarthatók meg, az isteni tisztelet ideje szerint kívánja beosztatni. Elrendeli továbbá a törvény az ismétlő-iskolakötelezettség keresztülvitelét szigorú rendszabályokkal s pénzbirság terhe alatt.

Es e humanus törvény nagyrészben papiron maradt. Az ismétlő leányoktatás stagnál. E téren most már évtizedek mulasztásait érezzük népünknek a kultura iránti közönyében, erkölcsének lazulásában, igen az általános korrupczióban. Vagy tagadja valaki, hogy 15.000,000 lakosság között 100,000 serdülő leány, jövendő anya elhanyagolt nevelése nyomot nem hagy a társadalom, a nemzet képén?!

Százezer leány 10, 12, 14 éves korban megszakít minden összeköttetést az iskolával, meg az élet idealis czéljaival s megindul a létért való küzdés áradatában. Egy részük a házi tűzhely körül marad, hol az elterjedt vadházasságoknál s a meglazult erkölcsöknél fogva ritkán látnak a helyes magaviselet és rendszeres

munkára serkentő jó példát. A másik rész kenyérkereső munkába áll, kilép az életbe, hol a szemesebb, az erősebb győz, hol minden sarkon a bűn kisérti, minduntalan veszély fenyegeti. Csoda-e, hogy oly gyakran elveszti a serdülő leány lábai alól a talajt s az anyagi érdekek harczában lassanként maga is anyaggá lesz, melyet a vétek kedve szerint idomíthat. Mily szomorú látvány az ú. n. vasárnapi publikum áradatában az ifjú munkásnők, a gyári alkalmazottak, fiatal cseléd leányok erkölcstelen, minden nemesebb érzésből kivetkezett mulatozása, viselkedése. A kora romlottságtól utálattal fordulunk el s feledjük a körülményeket, melyek melegágyában a rossz oly hamar tenyészhetett. Feledjük, hogy sokan e szerencsétlenek közül tán soha oktatásban nem részesültek vagy korán elhagyva az iskolát s csak a test szükségleteit érezve, azokért küzdve, azok uralmát látva, le kellett sülyedniök; oktató, óvó, figyelmeztető szó nem hangzott feléjük csak a mindennapi élet követelményei, a nyers erőszak parancsolt nekik s attól nem hallották a lélek szavát: el kellett romlaniok.

És ilyen százezrek aztán családot alapítanak, nemzedékeket nevelnek, melyek a nép zömét, a nemzet testét alkotják majd. Pedig csak jó, erkölcsös anyák nevelhetnek jó erkölcsös nemzetet. S valóban, ma már általános a nézet, nem, a meggyőződés, hogy egy nemzet sem gondoskodhatnék jobban, erőteljesebben a közjóról, mintha leányainak neveléséről gondoskodik s viszont alapjában elmérgesíti fennállását, ha nőit sötétségben hagyja, ha érdekeik előmozdítását az általános haladás programmjából kihagyja. És ha egyéb nőnevelési intézményeink átalakitják társadalmunkat, műveltségi állapotunkat európai színvonalra emelik: a közerkölcs, a közegészség, a közgazdaság legalaposabb javulását, előmozdítását az ismétlő leányiskolák felvirágozásától várhatjuk.

Ez a felfogás meglátszik a körültekintő, szigorú törvényen, mely az ismétlő leányoktatásra nézve már negyed század óta fennáll. De ugyanakkor, mikor e törvénynek meg kellett volna valósulnia, a közoktatási hatóságokat nagyon igénybe vették a minden téren égető szükségű szervezési és átalakítási munkák s költségek. És végre is az elemi oktatás szervezése volt az első teendő és ez

szakadatlanul folyik maig is és alig képes a népesség szaporodásával s a kor követelésével lépést tartani. Vannak még most is vidékeink, hol 5—6 kis községre esik egy iskola. A vallás- és közokt. miniszter legutóbbi jelentése szerint «még vagy 2000 egy tanítós iskola szervezése s fentartása szükségeltetnék, hogy valamennyi községünkben helyben taníttassanak a tanköteles gyermekek. 1784 községünk csak más községekkel csatlakozva tarthat fenn iskolát, 243 pedig teljesen iskolátlan». Sőt vannak vidéki nagyobb városaink, hol ezer számra maradnak ki az iskolaköteles gyermekek s pedig nem a maguk vagy szüleik indolenciájából. Mert a nép már megérti a kor intő szavát, ma már a legszegényebb is óhajt az iskola áldásaiban részesülni s tudok esetet, hogy valóságos harcz folyik a felvételért, a mikor pedig már betelt az osztályokban a tanulók törvényszabta létszáma. De említettem, hogy az elemi iskolák szervezése szakadatlanul folyik, most már nemcsak a közoktatási kormány, hanem az egyes hatóságok is lelkiismeretesen dolgoznak a törvény keresztülvitelén s bizton remélhető, hogy nemsokára tanköteles 6—12 éves leányainkat nemcsak összeírni, hanem beírni is képesek leszünk. A közfigyelmet tehát kettőzötten az ismétlő leányiskolák felé kell irányítani.

E tekintetben újabban sokfelől felszólalások történtek. Egyesek és társaságok a szakkörökből és a laikusok közül hangoztatják az ismétlő oktatás fontosságát, sőt annak czéljából intézkedéseket tesznek, mozgalmakat indítanak. Tavaly a kereskedelemügyi miniszter egyetértve a kultuszminiszterrel, bizottságot szervezett, melyek czélja a munkások és munkásnők szellemi kiképzését s erkölcsi fejlődését előmozdítani. E bizottság többek közt vasárnapi tanfolyamokat rendezett, hol a felnőtt munkásnők olvasás, irás, számolás és magyar nyelvtanban oktatást kaptak. A bizottság munkája egyelőre csak a fővárosra terjedt ki s hogy mily nagy fontosságunak ismerték működését, bizonyítják nagyszabású tervei s a körülmény, hogy az az arisztokráczia s a tudomány és művészet legelőkelőbb köreiből alakult.

Ilyenféle mozgalmakkal a művelt külföld megelőzött bennünket. Minden európai nemzet belátja már, hogy ha megkívánja

gyermekei mindenikétől a műveltség bizonyos fokát: ugyanazon okoknál fogva követelheti, hogy azok az elemi iskolában tanultakban megszilárduljanak, az ott nyert ismereteket gyarapítsák. Az angoloknál két egyetem százszámra küldi szét a tanítókat, hogy az ismétlő oktatást teljesítsék. Egyetemi telepeket létesít a munkásnegyedekben, melyek vallásosságra, erkölcsösségre térítik a népet. A munkásnép leányai szívesen tanulnak s tanulási kedvük az által is fokoztatik, hogy haladásukról bizonyítványokat kapnak, melyek segélyével könnyebben szerezhetnek kenyérkeresetet. Ugyancsak itt Londonban jótékony nőegyletek vezetése alatt áll a nép leányainak ismétlő oktatása s ezek nemcsak iskoláztatják, hanem valóságos védelemben részesítik a munkásleányokat s fiatal cselédleányokat.

Berlinben, Frankfurtban, Góthában, Hessenben s Németország legtöbb tartományában már a 70-es évek óta virágzik a kötelező ismétlő leányoktatás s már is meghozta áldásos gyümölcseit, szüntette a babonát, terjesztette a józan munkásságot, vallásosságot, erkölcsösséget a nép között. Ugyanily virágzó az ismétlő leányoktatás Svéd- és Norvégországban. Lembergben és Lengyelország legtöbb községében a tanítótestületek teljesítik azt önkényt a társadalom támogatásával s már kiterjedt és egészen rendszeres ismétlő iskoláik vannak.

Nálunk nagyon kevés történt még eddig. Vajmi kevés az iskolai értesítők száma, melyekben az ismétlő leányoktatásról egyáltalában említés tétetik, olyan pedig nincs, melyben az iskolavezetők virágzó ilynemű intézménynyel dicsekedhetnének. Ismétlő iskolát fentartó vagy szervező egyesületeink sincsenek. Az ismétlő iskola csak akkor született, mikor többi népoktatási intézetünk, de mostoha gyermek volt s mostoha körülmények közt nagyot nem nőhetett. 12—15 éves tanköteles leányaink nagy perczentekben maradnak oktatás nélkül s a kik tankötelezettségüket teljesítik, teszik ezt a polgári és felsőbb leányiskolákban, tehát a vagyonosabbak. A szegényebbek leányainak ismétlő oktatása évek óta vesztegel, minek oka egyrészt népünk azon nézetében keresendő, hogy «a leánygyermeknek nem kell tudomány», másrészt hogy

ismétlő leányiskola csak itt-ott van szervezve s a hol van, sem megfelelő. Csak némely önképzőkörrel biró leányiskola és a zárdai nevelőintézetek gyakorolnak áldásos, ismétlő iskolának megfelelő nevelői hatást. Előbbiek az önképzőkörben éveken át munkás összejövetelekre serkentik iskolából kikerült tanulóikat, utóbbiak a különféle szent leányegyletek által tartják össze az intézetből kikerült serdülő leányokat s egyrészt vallásos gyakorlatokat, másrészt szívnemesítő játékokat rendeznek vasárnaponként az iskolavégzettek számára és sokszor éveken át, sokszor férjhezmenetelükig megtartják tisztító, nemesítő befolyásukat a fiatal leányokra.

Láthatjuk tehát más államok példájából, láthatjuk saját tapasztalatainkból, mily irányban fejlődhetik legbiztosabban az ismétlő leányiskolai intézmény. Az állam hiába hoz szigorú rendszabályt, hiába állít fel iskolákat, ha a társadalom nem nyújt kezet a törvény végrehajtásánál, az intézmény népszerűvé tételénél.

Hazánk minden községének más-más speciális viszonyai vannak s így mindenütt más-más az ismétlő leányiskola életfeltétele. Befolyást gyakorol erre nézve a lakosok sürűsége, korviszonyai, foglalkozása, vallása, nemzetisége s műveltségi állapota. Ekként minden községnek a maga hatósága legilletékesebb az ismétlő iskola szervezésére. Szükséghez képest aztán igen különböző szervezetűek lennének ezen iskolák; csak czéljukban lennének egyek.

A czél egyrészt az elemi iskolázásban nem részesült leányokat az irás, olvasás és számolás elemeibe bevezetni, másrészt az elemi iskolában tanultakat ismételni, kiegészíteni s mindezek által a leányok értelmét világosítani, szívüket a jóra, nemesre fogékonynyá tenni. Az ismétlő oktatásnak fejlesztenie kell a serdülő leányok munkakedvét, megértetni s megkedveltetni velük a helyes idő és munkabeosztás meg a takarékosság elveit, tudomásukra hozni női, háziasszonyi, anyai hivatásuk fontosságát s komolyságát. Törekedni kell, hogy a leányok az anyagi javakat kellőkép megbecsüljék, de azért az emberi élet ideális törekvései iránt is hevülni tudjanak. S mind e nemes czélokat kis eszközökkel is el

lehet érni. Csak igaz ügyszeretet s áldozatkész buzgalom kell s az egyes hatóságok s társadalmak vállvetett humánus törekvése biztosíthatja az ismétlő leányoktatás czéljának elérését.

Az ismétlő leányok két csoportra volnának beosztandók, a kezdőkére és a tulajdonképeni ismétlőkére. Nagyon kivánatos, hogy nagyobb városokban, hol kifejlett kézi iparnál vagy gyáriparnál leányok is vannak alkalmazva, azok számára külön iparos tanulók osztálya szerveztessék olyan formán, mint a fiúknál. Minden csoportnál elegendő a törvényszabta 2—6 heti óra, csak lelkiismeretes, a czélért lelkesülő, az ismétlő oktatás fontosságától áthatott tanítónőkre bizassék annak felhasználása és helyes beosztása. A tanítás, főleg eleinte, míg az intézményt megkedvelik, okvetetlen ingyenes legyen s a körülményekhez képest úgy rendezve, hogy általa a növendék foglalkozásában vagy kenyérkeresetében akadályozva ne legyen. A hatóság gondoskodjék a helyiségről, fűtésről, világításról, de már a tankönyvek, taneszközök és tanerőkről a népoktatási intézményekkel amúgy is túlterhelt tanügyi hatóságok kellőkép nem gondoskodhatnak. Ide kell a társadalom segítsége. Szép tér nyílik itt a kulturegyesületeknek, jótékony egyesületeknek, milyenek manapság az utolsó községben is alakúlnak. Szép tér nyílik a tanítóegyesületek, a Mária Dorothea egyletek s különösen hazánk nemeslelkű tanítónői számára, kik megfelelő kezdeményezés után, tudom, vetekedve fogják díjtalanul felajánlani megtakarított óráikat az ismétlő oktatás czéljaira. A kormány, a hatóságok s egyesületek feladata lenne aztán az érdemeket elismerni, a buzgalmat jutalmazni olyanformán, mint a hogy most az idegen nemzetiségű vidékeken a magyar nyelv terjesztése körül érdemeket szerzett tanítókat jutalmazza. És a társadalom tartsa kötelességének méltányolni a törekvést, elismerésben részesíteni nemcsak az ismétlő oktatás terén fáradó tanítónőket, hanem az oktatásban részesülteket is; tüntesse ki a társadalom az ismétlő leányiskolai bizonyítványokkal biró leányokat minden téren, esetleg segítse őket kenyérkeresethez s serkentsen mindenkép az ismétlő iskola látogatására.

Csak is ily «egyesült erővel» való munkálkodás juttathatja az

ügyet virágzásra s hozhat általa áldást hazánkra. Nincs az a jótékony czél, mely az emberbarátok részvételét annyira megérdemelné, mint az ismétlő leányoktatás ügye. Betegeket gyógyítani, felruházni e szegényeket, ételt adni az éhezőknek, mind szép és nemes cselekedet. De ezek a gyengék, ezek a szellemi szegények, ezek a segélytelenek: a haza sok, sok neveletlen serdülő leánya! A jövendő anyákban jövendő nemzedék vár és kér segítséget. Neveljetek 50-et, 100-at s bizonyos idők multával milliók javulását okoztátok; állítsatok minél több ismétlő leányiskolát s világító tornyokat emeltetek az élet zavaros hullámaiban hányódó népnek s azok minden intézménynél gyorsabban és biztosabban árasztanak szét műveltséget, jólétet, erkölcsösséget.

Nagy-Várad.

Özv. Személyné Krizsanovszky Ilona.

A NŐK A KÖZEGÉSZSÉGÜGY TERÉN.*

Bemutatván a nőt a háború nyomorúságai közt áttérhetek előadásom befejező részére, melyben azt szándékozom kimutatni, hogy az egészségügyi reform eredménye az egészségügy tanaiban jártas nők rendszeres részvételétől függ.

Építsenek bár oly szerkezetű házakat, melyek a hygiénia minden követelményének megfelelnek, egy nő, aki az egészség törvényeit tájékozatlanságában untalan megsérti, a hygiénia templomát kórházzá alakíthatja át. Hordja össze bár a férfi a föld minden részéből a lakásberendezéshez szükséges kényelmi és egészségügyi tárgyakat, a nő, ki nem ért hozzá, túlterhelheti s ennélfogva egészségtelenné változtathatja át a lakást. A közigazgatás alkalmazhatja bár a leglelkiismeretesebb vásárfelügyelőket, az élelmi czikkek ellenőreit, mindhiába, ha a nő nem tudja jelentőségét az étrend helyes összeállításának s a főzésnek azt az egyetlen titkát: túlfőzni és túlfüszerezni nem szabad, mert akkor minden jóllakás nem egyébb gyomorrontásnál.

A kormány az egyetemi s magas iskolai nevelésnél a közegészségtanra fősúlyt fektet, de e tannak alkalmazása jórészben a nőnek feladata. Míg az iskolában az egészségtan tanára a folyton fejlődő tudomány fizikális tételeit fáradhatlanul elemzi —

* *Dr. Farkas László* a Mária Dorothea egyletben ép oly érdekes és tanulságos mint formai tekintetben kitünő és élvezetes előadást tartott e czím alatt «a nő szerepe a betegápolásban». Előadását három részre osztotta. Az első részben bemutatja a nő szerepét háború viszontagságai között, a másodikban a sebkezelés legújabb módszereiről értekezik, a harmadik részben, melyet kiváló érdekessége miatt szószerint közlünk, a nő szerepétkörvonalozza a betegápolásban béke idején. A kitünő tanulmány egész terjedelmében a Pesti Napló 67-ik számában jelent meg. *Szerk.*

otthonában a szellőztetésnek, világításnak, fűtésnek ellenőrzését neje eszközli. Az atyák küzdenek, intézkednek, törvényeket hoznak, hogy a polgárosultság erkölcsi és anyagi vészei ellen megóvják a gyermekeket, s a szegény gyermekek ezrei meg sem érik azon kort, hogy a napfényben gyönyörködhessenek, máris örök sötétség borul reájuk, ha az anyák a kisdednevelésben járatlanok. Lord Derby, a nagy angol államférfi, egyik reformbeszédében a következő idézésre méltó örök igaz tétel fordul elő: «Az állam megállapítja a vezéreszméket, a hatóságok legjobb tehetségeik szerint végrehajtják azokat, a felügyelők a legszigorubb ellenőrzést gyakorolják felettük, az orvosi tekintélyek benyújtják róluk a legpontosabb jelentéseiket, de mindez a lakosokat akaratuk ellen és értelmes hozzájárulásuk nélkül tisztaságra nem szoktatja és egészségessé nem változtatja. A czélszerűség mások által igen is hangoztatható, de maga a feladat csakis az egyénen, azaz: rajtunk áll. Épp ezért — a kettő közül — sokkal lényegesebb az egészségügyi oktatás, mint az egészségügyi törvényhozás.»

Nem képzelhető oly társadalmi átalakulás, mely a nőre csak megközelítőleg is magasztosabb szerepet ruházhatna, mint a minő reá a családi élet intézményében pótolhatatlanul s felelősségteljesen hárul, s az ismeret és jártasság a betegágy körül az otthoni kötelesség teljesítését csak tökéletesbíti, öntudatosabbá változtatja.

Azonban a legtökéletesebb felső iskolában sem szerezhetnek ez irányban gyakorlatot, csakis ha rövid ápolónői tanfolyamban vehetnek részt, tehát kórházban, hol az elmélet a gyakorlat által kiegészíttetik, hol a segítő kéz a gondolkozó fejnek közvetlen szolgálatába léphet, az értelem, az érzés és a tényleges segélyezés fegyelmeztetik, mi által a betegágy a nevelésnek előkelő helyéül avattatik fel.

Meg vagyok győződve, hogy a nem messze jövőben ily rövid tanfolyamok rendszeresíttetnek, határozott előnyére, üdvös kiegészítésére a nönevelésnek.

Még csak nem igen régen nagyon lealacsonyító foglalkozásnak tekintetett a betegápolás, a közönséges osztálybeli nő, tekintet nélkül jellemére és képességére, jobbnak hijján szivesen láttatott

a kórházakban. Nem úgy ma, midőn tudjuk, mily nagy felelősséggel jár a betegszobának egyszerű felügyelete, s mily nagy testi s lelki erőt követel fáradhatlan gyakorlása a tisztaságnak, a szelidségnek, a tapintatosságnak s az éber kitartásnak.

Csakis akkor, ha valamit alaposan és átgondolva megtanultunk, jövünk rá a valódi tudomány alig elérhető mélységére s érezzük magunkat kevésbbé feljogosítva olyas valaminek végzésére, a mi ismeretünk határán túlterjed, — míg felületes, látszólagos képzettség mellett könnyen tekintünk egyes elsajátitott fogást már orvosi szakkezelésnek, melynek terjesztését és alkalmazását könyelműen általánosítani iparkodunk. Innen van azon tapasztalat, hogy ott, hol a betegápolás tanai rendszeresebben oktattatnak és inkább el vannak terjedve, jóval kevesebb egyénnel találkozunk, kik kuruzslással, titkos gyógyítással foglalkoznak, mint teszem nálunk is, hol még a míveltebb osztály is nem ritkán hódol egy-egy hirre kapott gyógyművésznek, mintha csak minden ember egyforma volna, s mindenki egy s ugyanazon betegségben szenvedne, hogy egy sablon szerint gyógyíttassék.

Nem tartozhatik egy szűk előadás keretébe, hogy kiterjeszkedjem a női tevékenység részleteire a betegágynál. A nő ott úgyis otthon van, mert hisz neki köszönjük azt, hogy a régi kórház a tisztaság templomává alakult át. Járjanak oda szorgalmasan s csakhamar meggyőződnek arról, hogy ott a férfi és női nem együttműködése folytán teljesen meggyógyult azon társadalmi seb, melyre vonatkoznak Jameson Anna, híres angol írónő — ki életpályáját mint nevelőnő kezdte meg — következő sorai: «meg vagyok győződve, hogy azon nagy áldozat, melyet a társadalom javára hoznak így a népnevelés, a közegészség, irgalmasság érdekében — annál inkább kifizeti magát, vagy felel meg rendeltetésének, mennél inkább kifejezésre jut a férfi és női elem aránylagos részvételének elve s hiúsul meg, vagy czélját téveszti, a mily mértékben ez az elv el lesz hanyagolva, vagy figyelmen kívül hagyatik.»

De ez nem elég.

A nőknek arra kell törekedni, hogy jól szervezett társulatba lépve, eloszlassák azon tudatlanságot, melyet népünk az egészség

törvényei iránt tanusit, hogy rendszeresebb életmódhoz szokjék s ezáltal úgy testi, mint társadalmi jóléte gyarapodjék. A legegyszerűbb embernek is kell annyi természettudományi ismerettel bírni, hogy elkerülhesse szerény viszonyai között is azon kedvezőtlen befolyásokat, melyek egészségének ártanak.

Ibsennek, a társadalmi nyomorúságok mesteri dramatizálójának, egyik darabjában a Népgyűlölőben a főszemély, az orvos elbukik, mert egy mocsaras talajra épitett gyógyfürdőt kivánna más, egészséges pontjára a községnek elhelyezni, de ez nagy pénzáldozatba kerülne. Ebben tükröződik vissza az általános közegészségi politika mizériája. De a valóságban a pénzáldozat a felénél is kisebb része annak, a mit az egészség biztositása érdekében hozni kell. A tényleges részvétel, az okszerű intézkedések végrehajtása a fő, ez lényege a közegészségi szolgálatnak.

Ha valakit anyagi kár ér, vagy személyében megtámadnak, a vagyon- és személybiztonság őrét könnyen megtalálja a rendőrben, csendőrben s az e fölött álló hatalmas birósági szervezetben s ez rendén is van igy. De ha valaki egészségileg szenved, egyetlen hatósága az orvos s az ha lelkiismeretes, kivált a fővárosban, megteheti betegének érdekében mindazt, a mi tudománya és tapasztalata szerint a legczélszerűbb, ha a betegség ragályos, elkülönitheti a beteget, vagy kórházba szállittatja, hol a betegek számarányának megfelelő számú orvos és ápolónő gyakorolja a kezelést és felügyeletet.

De tegyük fel azt az esetet, hogy oly vidéken, hol egy orvos teljesit 5—10 községben 10—15 ezer lakos felett egészségi ellenőrzést — egyszerre tömegesen fellép a járvány, mit lehet ott az egyetlen orvostól várni? Betegkezelést semmi esetre sem, legfeljebb beteglátogatást. Ekkor oktat, utasit, rendel 4—5 napra való gyógyszert — legtöbbször olyan környezetnek, mely meg nem érti ezt az oktatást, nem fogja fel az óvóintézkedések fontosságát s ha a baj hirtelen jobbra nem fordul, nem bízik a rendelvényben.

És átszalad ahhoz a jó szomszédasszonyhoz, ki nemcsak tanácscsal szolgál, hanem át is megy hozzája, hogy megnézze a kicsikét. És ha a beteget megkente, megfürösztötte — belsejében

telve a jó cselekedet édes érzésével megy haza, külsőleg pedig telítve a gyilkos betegségi anyaggal, akár a leideni palaczk a villamossággal s rövid időn az egész község fertőzve van és marad mindaddig, míg hivatalosan nem jelentik, hogy pl. Szent-Mihályon megszünt a difteritisz. — A mi úgy értendő, mint Verescsagin 3 híres képe, melylyel ezt a katonai sürgönyt illusztrálja: «A Sipka-szorosban minden nyugszik», t. i. a megfagyott tábori őrt eltemeti a hó, — a községben is a legfiatalabb gyermek 7 éves, a kisebbeket elvitte a Szent-Mihály lova.

Nagy nyomorúság ez, melyen segiteni kell, de nem tanácskozással és rendelettel, melyet a kiviteltől egy mély örvény választ el, melyben a legczélszerűbb határozatok sírjokat lelik, hanem rendszeres oktatással a jó egészség feltételeiről, az uralkodó járványok elleni óvintézkedésekről és a betegek ápolásáról stb.

Külföldön már jóformán minden államban alapítottak a nők nagy közegészségi társulatokat, a melyek közt a legelőkelőbb helyet foglalja el az angol Ladies Sanitary Association: a nők közegészségi társulata.

E társulat felolvasásokat tartat az ország különféle városaiban, az egészségügygyel kapcsolatos kiállításokat rendeztet, milliókra menő népszerű füzeteket oszt szét, nagy díjakkal tünteti ki azokat, a kik a közegészségügy szolgálatában kitüntek. A helyes öltözést tanítva, ostorozza a divat czélszerűtlenségeit, ügyel az iskolákra, ellenőrzi a tornázást, az iszákosság korlátozása végett kieszközli a pálinkás boltok korai záróráinak hatósági elrendelését; satnyább gyermekek ezreit küldi egészségesebb vidékre, szakácstanfolyamon az eledelek egészséges főzési és sütési módját sajátíttatja el, a betegségből lábbadozók számára üdülési állomásokat létesít, járványok idején a hatósági orvos utasítására a fertőzött lakásokat ellenőrzés czéljából felkeresi, hogy a beteg elkülönítése és a kellő dezinfekczió el ne hanyagoltassék; kisebb lakásból a betegnek kórházba szállíttatását ajánlja és eszközölteti, vagy oly esetben, hol a szüle erre nem hajlandó, a család többi tagjának számára kerestet ideiglenes lakást, a szomszédokat figyelmezteti

járvány esetén az érintkezés veszélyességére — és mindezt a legelőkelőbb nők szivesen végzik.

Ilyen a nő a béke nyomorúságai közt!

Pasteur, kinek a mult év deczember 27-én ünnepelték 70-ik születésnapját, az üdvözlő szónoklatokra adott válaszában kiemeli, hogy feltétlenül hisz a tudomány és béke diadalában a tudatlanság és háború fölött, s hogy a népek szövetsége majd létrejövend nem a rombolás, hanem az alkotás czéljából, és hogy a jövő azoké leend, kik az emberiség szenvedésének enyhítésére legtöbbet tettek.

Ámde ez még messze esik.

Az ember gyarlóságának legfényesebb bizonyítványa, hogy józan észszel és alapos tudománynyal ma is folytonosan háborúra készül, a polgárosultság furfangos leleményességével teremtve elő az öldöklő fegyvereket, várja, hogy a háború megjelenjen, mint a hogy megjelent az idők kezdete óta titokzatos arczulatával, változó hevességgel, akár mint a társadalom romlottságának következménye, akár mint a gondviselés kezében a leghathatósabb tényező, majd mint az elnyomatásnak gonosz követe, majd szentté avatva a jogos követelés védelme által. Ha jön a háború — ne találja az irgalmasságot készületlenül.

De bár a kardot a hosszú béke alatt a rozsda marja — e haladó század gondoskodott az ember állandó harczáról a gyárakban — életre keltvén az érzéketlen fémet és a ruganyos gőzt. A Petőfi által megénekelt fenséges éj, melyen csak a zsivány nem pihent, ma már a gőz századában millió és millió embert hív versenymunkára, s míg a szülőket a gőz füttye talpra szólítja, addig az otthon maradt gyermekek a családi szeretet melege nélkül fejlődnek s kezdik meg később az élet harczát, mint ellenségei a társadalomnak, mely tőlük mindent vár, s mely nekik a silány bérnél egyebet sem nyújt.

Ha a harczi lelkesedés áldozata, a sebesült, rokonszenvünknek méltó tárgya, miért legyen kizárva nagylelkűségünk áldásából az iparos, hiszen ő a béke dicsőségének harczosa, jólétünk, kényelmünk szolgája. Valóban megdöbbentő, ha vizsgáljuk egyikmásik foglalkozás pusztító hatásait, egyszerűen mert a hygienikus

feltételek elhanyagoltatnak. Az iparmunkások egészségi állapotának javítására is be fog folyni a közegészség tanainak általánosabb elterjedése.

El tudom magamnak képzelni, de mire való a képzelődés, ha az meg is valósítható, hogy pl. Munkácson vagy Alpáron fellép a difteritisz, ez a herodesi kedvtelésű betegség és a Rachelek jajja felhangzik egy jól szervezett, személyileg és felszerelésileg kellőleg ellátott egészségügyi társulathoz, mely haladéktalanul kiküldi a megfelelő számú személyzetet s anyagkészletet, sátorkórházat vive magával, vagy ápolóhelyet rögtönözve valamely középületben s a jótékonyság egy női követe azt mondja a kétségbeesett anyáknak: «adjátok ide a beteg gyermekeiteket, hogy azokat meggyógyíthassam, hagyjatok belépni megfertőzött házatokba, hogy azt megtisztíttassam, engedjétek meg, hogy felügyelhessek az egészségesekre addig, míg a szörnyű ragály elvonul» — képzelhetnek-e ennél előkelőbb látogatót?

Vajjon az a sokat emlegetett makacs ellenállás, melyet a köznép állítólag az orvosi s egészségi rendszabályok iránt tanusít, nem fog-e megtörni, midőn egy nő beszél a nőhöz, nem vádolólag, de bátorítólag? A szószék komoly szava, ragyogó ékesszólása, isteni ereje nem ér fel egy ily látogatással, mely azon mély örvényt, mely a két nő lelkében létezett, egyszerre áthidalja az ünnepélyesség nélküli szelid jóakarat lánczával.

Őseink, midőn e hont elfoglalták, kardot és asszonyt hoztak magukkal. Az a kard oly hatalmas volt, hogy Munkácsot, hol először megpihentek és Alpárt, hol a vérszerződést kötötték, ezer évig megőrizni volt képes. A következő ezer év munkájához a művelődés a nőt is oda szólítja s bizony méltóbban e munkát nem fogja végezni, mintha megtanítja az anyákat, mint kelljen a gyermeket megtartani, épen felnevelni, mert a hazának legnagyobb értékét az egészséges lakosok képviselik.

Budapest. Dr. Farkas László.

HÁZTARTÁSI ISKOLÁK SZERVEZÉSE. *

A rohanó korszak egyik főjellemvonása az, hogy a haladás lázas sietsége közben a specialitásokra tér. Az általánosságokon még túl vagyunk. A frázis ma kiment a divatból s ha itt-ott mégis felburjánzik, nemcsak sikert nem arat, de a figyelmet sem képes felkölteni. Kézzel fogható, látható eredményeket akarunk minden téren. Az embereket is annyira becsüljük, a mennyi hézagot betölteni tudnak. Az intézmények is annyit érnek a szemünkben, a mennyi ürt pótolni képesek s a mennyi hasznot hajtanak az egyesnek és az összeségnek.

A pedagógiában az elvek ép úgy váltakoznak, mint a termő földben a vetés. A váltakozó gazdaságnak ez a tudománya abból a távlatból tekintve, melyben mi laikus érdeklődők állunk, érdekes tüzijáték. Gyönyörködünk a változatosságban, mert az egyhangúság unalmas volna. És bármilyen szép és remek ez vagy az a teoria, meg kellene azt unni, ha szemeinket mindig azzal fárasztanák.

Egyet azonban örömmel koncedálunk. És ez az, hogy a specialitások korszaka most kezd csak igazán derengeni.

A gyári termelés szülte a munkamegosztás óriási vivmányait. Egy és ugyanazon a tárgyon száz kéz munkája vonul végig, a míg mint teljes és tökéletes világgá kerül. A termelésben is az osztályozás bizonyos jellege kezd érvényesülni. Azelőtt például az asztalos minden munkát elvégzett, a mi mestersége körébe tartozott. Ma a specialitások jegeczesednek s nem is említve, hogy vannak épület-, butor- és műasztalosok, látjuk, hogy egyik asztalos csupa széket, a másik csupa szekrényt, a harmadik csupa apróságot készít.

* A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályában tartott előadás.

A mesterségből hasonlatosságot vonni a nevelés és oktatás óriási tudományaira és művészetére talán nem elég találó dolog. De nem is az analogiáról van szó. A hasonlat drasztikuma legjobban hat, mert ha a tárgy nem is rokon, a specializálódás ép úgy föltünik ott, mint itt.

Az iskola általános hatása mellett emelkednek és fejlődnek a specialis iskolák. És ezek a specialitások leginkább érvényesülnek a nőnevelés terén, a hol oly nagy a kinálat és kereslet, hogy az elemi oktatás mellett kitünően érvényesül a magasabb pedagogia és talán számot tesz a csipkeverő- és keztyűvarró tanfolyam a sok kézmű- és háziipart tanító specialis tanműhely mellett.

A specialitások napról-napra jobban érvényesülnek, mert nap-nap után nagyobb a jogosultságuk.

Ezek a speczialitások teremtették a külömböző tanfolyamokat a nők keresetképességének emelésére és ezek közé tartozik a háztartástan oktatásának művészete, mely évtizedek óta napirenden van s eleintén mint melléktárgy nyomult előtérbe, később mint fontos főtárgy tudott kidomborodni és érvényesülni s megteremtette a háztartási iskolák sajátos specialitását.

Évek hosszú sora óta figyelemmel kísértem minden mozzanatot, mely a nők keresetképességének emelésére volt szánva, sőt a nők munkaképességének emelése érdekében a gyakorlati téren is közreműködni emberi kötelességemnek ismertem.

Nem kerülhette ki tehát figyelmemet a háztartási iskolák intézménye, melyek konkrét alakban először Németországban merültek föl.

E témáról 12 évvel ezelőtt értekeztem a «Nemzeti Nőnevelés» első évfolyamában s a háztartási iskolák intézményéről akkor többek között a következőket irtam:

«Czélja és szervezete az ily iskoláknak egyaránt azon gyakorlati szempontban található, hogy a leányok, kiknek majdan a családi tűzhely körül hivatásuk lesz, még leánykorukban tanuljanak gazdálkodni. Vagyis, ha családjuk élére állanak, már kész gazdasszonyok legyenek s ne kelljen háztartástani gyakorlati ismereteiket az A-nál kezdeniök. Mert a tisztviselő, kereskedő, iparos és általában a polgári középosztály leányainak, nőinek a háztartásban ugyanazon szerep jut, mint a kormánynak az államban. Gazdálkodni a szó nemes értelmében, takarékoskodni, a háztar-

tási egyensúly föntartásáról gondoskodni. Kiszámítani, hogy ennyi és ennyi jövedelem mellett mennyit szabad naponként költeni, mi a szaporább étel, szövet; ez vagy az mennyivel tovább tart, ha gondozására a kellő mértékben ügyelünk. Szóval a háztartás tanelméletének és gyakorlatának azon ezer meg ezer követelményeire figyelemmel lenni, melyek által a biztos fejlődés és gyarapodás minden család vagyonára nézve könnyen kiszámítható és melyek nélkül — legtöbb esetben — a legszorgalmasabb családfő vagyona is enyészetnek indul.

Eddig Stuberheimban és Wormsban vannak ily háztartási iskolák. A tanfolyam csak az április—augusztusi hónapra terjed. A wormsi iskola alapítója, dr. Schneider, igen udvarias levél kiséretében küldte be tanodája programmját, melyből érdekes lesz a következőket kiemelni:

Az oktatás a következő tantárgyakra terjed: 1. a háztartási vegytan és természettan s alkalmazásuk a háztartásban; 2. főzelékkertészet és virágápolás; 3. apró jószágnevelés; 4. élelmezéstan és pedig: okszerű főzés, sütés, italkészítés elméletben és gyakorlatban; 5. besózás, savanyítás, marinirozás, becsináltak, tejkezelés, vaj-, sajt- és zsirkészítés gyakorlati kisérletekkel; 6. ruházat és pedig: áruisme, varrás, kötés, foltozás, fehérruha-rendezés, fehérítés, vasalás, festés, ruhatisztítás és ápolás gyakorlati kisérletekkel; 7. könyvvezetés; 8. egészségtan; 9. irodalom és eszthetika. Továbbá: *a)* irásbeli gyakorlatok; *b)* társalgások háztartási kérdések felett stb. Rendelkezésre áll egy a gyakorlati használatnak kitünően megfelelő vetemény- és virágkert, apró jószágudvar, konyha, mely a tanidő tartama alatt mindenféle gyakorlati kisérletekre igénybeveendő és végül árucsarnok mindenféle szövetmintákkal és árszabályokkal.

Megjegyzendő, hogy ezen iskolák nagyobbára mezőgazdák leányai számára állanak fen és a németországi gazdasági egyletek körében épen most indult meg egy figyelemreméltó mozgalom általánosítása és minél nagyobb mérvű terjesztésre nézve.

A tandíj fejenként 26 márka és ezen kívül minden leánynövendék naponta 75 fillér tartási költséget fizet.»

Azóta ez az intézmény elágazott a nagyvilágban s főleg két irányban érvényesült úgy Franciaországban, mint Angliában. Egyrészt felkarolták mint a jótékony intézmények egyik kiegészítő attributumát. A nőegyletek iskolái súlyt helyeztek a hártartás tanítására s minden rendű és rangú lányok számára megnyitották a háztartástan tudományát. Ezt a tantárgyat bevezették felsőbb és legfelsőbb leányiskoláinkba is, sőt a háztartástanról könyveket, iskolai kézikönyveket is irtak a külföldön és hazánkban egyaránt (a hazai termékek közül csak a Sebestyénné Stetina Ilona alapos és gyakorlati munkáját tartom elismerésreméltónak, abból a föltevésből kiindulva, hogy nálunk a háztartástant könyvekből is lehet megtanulni).

A másik irányzat, mely a specialitást felkarolta, a világ kü-

lömböző cselédképző intézeteiben nyilvánul, a melyek a szegény vagy középosztály leányait elméleti és gyakorlati oktatás után kivánják a világba mint kész és avatott kenyérkeresőket kiküldeni.

Ennek az utóbb iiránvzatnak a jogosultsága szembetünő, s ha odáig jutunk, hogy a cselédképzéssel, illetőleg a cselédneveléssel komolyan foglalkozunk, nagyon örvendenék rajta, ha lesz nálunk is felsőbb intézet, mely nemcsak nyers cselédanyagot, hanem tanult és nevelt, elméletileg és gyakorlatilag is képzett cselédeket szolgáltat a társadalom mai modern, nagyon is elkényeztetett és nagyigényű háztartásai számára. A cselédeknek háztartási nevelése azonban itt csak másodrendű kérdés.

Első és főfontosságú kérdés a háztartási iskolák intézményének hozzáférhetővé tétele a művelt osztályok és a polgári középosztály leányai számára. Ha csak abból a föltevésből indulunk ki, hogy e fiatal hölgyeknek erre az iskolára szükségük csak azért lesz, hogy az ellenőrzést kellő módon tudják gyakorolni saját háztartásukban, akkor is fontosságot kell tulajdonítanunk ez intézménynek. Kétszeresen fontos azonban az akkor, ha meggondoljuk, hogy igen sok nőnek az existenciáját van hivatva megalapítani, tehát hogy jelentékeny eszköz arra, hogy egyrészt az asszony: asszony legyen a saját tűzhelye körül a szó valódi értelmében, másrészt, hogy minden asszony a háztartásban tudományának és titkainak birtokában védve legyen a szükség és a magárahagyatás ellen.

Ezek az irányelvek érlelték és fejlesztették a háztartástan rendszeres oktatásának meggyökerezését a bel- és külföldön egyaránt.

Igy például, hogy csak néhány eklatáns adatot hozzunk föl, a háztartástan tanítására különös súlyt helyeznek az általunk ismert következő hiresebb intézmények, melyeknek föladata a nőknek a nevelés és keresetképesség terén, kivált pedig munkásságuk érvényesítése körül különös alkalmat szolgáltatni.

A *svájczi* nőegyleti szövetkezet internátussal ellátott iskoláiban a háztartástan és a főzés mesterségét negyedévi 20 forintnyi díj lefizetése mellett tanítják.

A *badeni* nőegyletek a falusi leányok számára külön háztar-

tási tanfolyamokat létesítettek és tartanak fen igen szép sikerrel. A hires berlini *Lette-Verein* is különös figyelmére méltatja a háztartási iskolák rendszeresítésének kérdését. Ezen egyesületnek ebben az irányban kifejtett tevékenysége sokkal ismertebb, hogysem bővebben kellene vele foglalkoznom.

Felette érdekes a *pforzheimi* (Baden) háztartási iskola fejlődése. Alapítója *Kraatz* főpolgármester, a ki a szegényügyek referense levén, arra a tapasztalatra jutott, hogy a legfőbb baj abból származik, ha az asszony nem tud takarékoskodni s nem ért a gazdasághoz. Munkások s más szegény emberek csak az első gyermek megérkezte után látják, hogy kár volt valamit félre nem tenni s baj, hogy nincs meg a kellő beosztás. Másrészt pedig, ha az asszony nem ért a főzéshez, a tiszta, házias élet kellemeinek biztosításához, a háztartás feje elidegenedik az otthontól és a korcsmákba szokik. Így keletkezik ezer és ezer boldogtalanság, melynek a folyománya a nyomor és bűn . . . .

Így keletkezett a pforzheimi háztartási iskola, mely eleinte ingyen nevelte a leányokat s nyomban létesülése után a munkások számára étkező helyiséget nyitott, melyben 17—23 fillérért jó ebédet kaptak.

A tanfolyam 8—20 héten át tart. Az iskolát a város is támogatja, az ország képviselőtestülete pedig évi 25,000 márkát fordít az ily háztartási iskoláknak Badenben való támogatására. Egy e tárgyban a képviselőkamarában tartott beszédében Kraatz többek között ezzel érvelt:

«A mi boldogságunk a nők kezében van; s ha boldogoknak érezzük magunkat, nagyobb örömmel, jobb kedvvel dolgozunk, tehát több sikert érünk el, ezáltal pedig a nemzeti erőkifejtést és közvagyonosodást gyarapítjuk. Adjuk meg tehát az asszonyoknak az eszközöket arra nézve, hogy bennünket minél boldogabbakká tehessenek» . . .

Hasonló szellemben beszélt és irt dr. Böhnart Viktor ismert drezdai tanár.

De talán elég a példákból és mintákból.

Megjelöltem a forrásokat, a melyekből meríthetünk. Most lássuk a gyakorlati kivitel módozatait.

Nézetem szerint Budapesten mindenekelőtt egy *nagyobb nőnevelőintézettel kapcsolatban* kellene ily háztartási *tanfolyamot* létesíteni, melyben az előkelő osztályok leányai tanulhassák meg a háztartástan tudományát. Ez sok költségbe nem kerül s mégis nagy missziót teljesítene, főleg ha nem kizárólag *egy* intézetre, hanem a felsőbb fokú leányiskolák valamennyijére kiterjeszkednék a fővárosban.

Ennek a szervezetére legjobb volna a svájczi minta.

E mellett azonban akár az összes nőegyletek együttvéve, akár valamely e czélra felkérendő nő- vagy jótékony egylet — leghelyesebben talán a most alakulóban levő cselédvédő-egylet — létesíthetne a fővárosban eleinte egy, később több háztartási iskolát a Lette-egylet mintájára, a mi viszonyainkhoz alkalmazva.

Ez az iskola nyilvános étkező helyiségekkel volna összekapcsolható, mert Budapesten roppant érezzük az ily tisztességes helyiségek hiányát. A szegényebb polgár, munkás, munkásnő, sőt a diákok és egyetemi tanulók számára, a kik még sem mehetnek a legalsóbb néposztályok által elözönlött népkonyhákba, boldogok volnának, ha tisztes ebédet kapnának olcsó pénzért.

E *czél* mellett azonban az iskolák a jobb cselédképzés ügyének tehetnének szolgálatot s jótékony hatással lehetnének a fővárosi nagyszámú munkás családok házias életének kedvező fejlesztésére.

*

Ha új is a kezdeményezés, a mely előtt állunk, ha nehéz is a munka, mely eszménket a valósulás stádiumáig juttatja, hiszem, hogy üdvös és hézagpótló az az irány, melynek e néhány negyedórát szenteltük s melyet talán közelébb hoztunk a realizáláshoz.

Ez az egylet, mely eddig is oly sok figyelemreméltó sikerrel dicsekedhetik, egy jókora érdemmel lesz gazdagabb, ha az eszmecserénél tovább is megy.

És ha tekintjük az egylet élén állók buzgalmát és ügyszeretetét, nincs kétségem az iránt, hogy a Mária Dorothea-egylet ezt az érdemet meg akarja, meg fogja szerezni!

Budapest. Gelléri Mór.

MAGYAR NŐK AZ ORVOSI GYAKORLATON.*

I.

Nálunk is mindinkább előtérbe tolul azon kérdés megbeszélése, hogy orvostudori oklevél alapján megengedtessék-e a nőknek az *orvosi gyakorlat* hazánkban is.

Ezen kérdésre vonatkozólag két különböző nézettel állunk szemközt.

Egyik mereven ellenzi a gyakorlatot, mert a gyógykezelő nőket, még ha orvostudori oklevéllel birnának is, csak kuruzslóknak tartja. Úgy lévén meggyőződve, hogy a komoly tanulmányok elsajátítására, különösen pedig a szellemi képzettség és műveltség azon magasabb fokára, mely az orvosban elengedhetlenül megkivántatik, a nők kellő képességgel nem birnak. A nők a férfiorvost sehol és soha sem helyettesíthetik. Szerintük a nők nem gyógykezelésre, hanem csak betegápolásra valók.

A másik nézet követői, kik közé magam is tartozom, nem pártolják ugyan az *általános női emancipációt*, sőt határozottan ellenzik azt, mert a nők hivatásával szerintük sem egyeztethető össze, hogy a *nyilvános közélet zajában* a nők is részt vegyenek. Innen mintegy a természet maga zárta ki őket. Mert arra, hogy valaki a politikai pálya küzdterén fölléphessen, választó, biró, államtisztviselő, mérnök vagy ügyvéd lehessen: férfias szellem, férfias erély szükséges. Női gyöngédség, ügyes tapintat, s bár éber és találó asszonyi ész, itt rendszerint nem elegendő.

Épen azért, mivel nem vagyok barátja az általános nőemancipációnak, nem is hivatkozom itt *amerikai* példákra, hol a nők már régóta tért foglalnak olyan körökben is, melyek másutt csak

* A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályában tartott előadás. *Szerk.*

a férfiak számára vannak fentartva. Nem hivatkozunk *Gordon* asszonyra, a san-franciscoi híres *ügyvédre,* vagy azon nőügyvédekre, kiknek képviseleti joga ott már eddig is tizennégy államban elismerve van; sem *Carie Brainardra,* Leroy város *lelkészére,* ki néhány év előtt prédikációt tartott Párisban is, az ottani amerikai telep előtt; sem *Kansas, Vermont, Michigan, Colorado, Nebraska, Jova* és *Wisconsin* államokra, hol a plebiscitum már rég a nők politikai joga mellett nyilatkozott; sem *Wyoming* vagy *Utah*-ra és azon államokra ott, hol a nők már tényleg politikai szerepet visznek, választási jogot gyakorolnak, közgyűléseken szónokolnak, szavaznak, közhivatalokban, miniszteriumokban alkalmaztatnak. (Essai sur la condition des femmes en Europe et en Amerique. August Ghio 1883.)

Nem akarok ezen tényekre hivatkozni, mert Európában, különösen pedig nálunk, az általános nőemanczipáczió kérdése még nem érlelődött meg és csak a messze jövőben fog még komolyan szóba jöhetni. Ámbár a híres *Stuart Mill* a Westminsteri Review-ben már 1851-ben a férfiak és nők közötti *teljes jogegyenlőség* komoly védői sorába lépett.

II.

A mi azonban a *részleges* vagy *különös női emanczipácziót* illeti, hogy t. i. a nőknek megengedhető-e az orvosi gyakorlat hazánkban is: erre nézve a felelet az, hogy igenis megengedhető. Ép úgy, mint elfogadtatott már nálunk is a nők alkalmazása a tanintézetekben, a postai, vasuti, távirdai és más köz- és magánhivataloknál, a hol a nők mindenütt a *legmeglepőbb módon* váltak be, mint ezt a tapasztalás kétségtelen tényekkel bizonyítja.

Mert főleg *beteg gyermekeknél* és *női bajoknál* csakis a nő az, ki különös előnyökkel van felruházva a férfi-orvossal szemben. Vannak nők és pedig nemcsak leányok, hanem asszonyok is, kik szenvednek, tűrnek, avagy meghalnak inkább, semminthogy bizonyos betegségeket férfi-orvosnak feltárjanak, avagy hogy alávessék magukat a férfi-orvos által eszközlendő megvizsgáltatásnak. E vizs-

gálatot minden ellenkező okoskodás daczára erkölcstelen ténynek, *szeméremsértőnek*, a nőiség valódi lényegét, a szemérmet pedig erénynek, becsületnek és magát a női erényt, illetve becsületet a világon mindennél becsesebbnek, tehát az életnél is drágább kincsnek tartják. Ez okból mintegy a finomabb érzés is parancsolja azt, hogy a női betegségeket női orvosok kezeljék.

A nők a nő iránt bizalmasabbak, közlékenyebbek, egymás természetét, testi és kedélyi állapotát inkább ismerik, jobban felfogják, egymás közös bajai és szenvedései iránt fogékonyabbak, élénkebben érzők, mint ezt nők irányában férfi-orvosoknál tapasztalhatjuk.

A mily hátrányos az emberiségre, a közegészség és közerkölcsiségre nézve általában az, hogy hazánkban a fennálló szabályok miatt még mindezideig nem léteznek az orvosi tudományokban olyan művelt nők, kik a *gyermekek* és *nőknek* gyógykezelésével foglalkoznak: ép annyira előnyös és nagy áldás lenne, ha birnánk *nőorvosokkal*, kik a velük született ügyes tapintatot, gyors felfogást, a természetes éles észt, mely a legcsekélyebb apróságokat is gondosan megfigyeli, az orvosi tanszakok mindazon ismereteivel egyesíthetnék, melyeket a tudori oklevél föltételez. A nők hivatottságát az orvosi tanulmányokra és foglalkozásra, bizonyítják azok a kiváló eredmények is, melyeket a nők a betegápolás körül felmutatnak.

III.

Nem is áll az, hogy a nők a tudományokra általában, különösen pedig az *orvosi tudományok* elsajátítására nem birnának a szükséges szellemi alapképességekkel. Mert a nőnek ép oly lelke van, mint a férfinak, a női lélek ép oly alaperőkkel bir, mint a férfié. A nő tehát szintoly tanulmányképes, mint a férfi.

A mely tudományt a férfi magáévá tehet, azt megszerezheti a nő is. S a mely fokára a tudománynak a férfi fölemelkedik: elérhető lesz az a nő által is. Mert lelki tehetség tekintetében *egyenlő körülmények közt* a férfi a nő fölött semmi különös természeti előnyökkel nem dicsekedhetik. A nők is fel vannak ruházva

eleven képzelettel, igen szerencsés emlékezettel, különösen éles észszel, még a legapróbb részletekre is kiterjeszkedő figyelemmel, szabályozó akarattal és találóan következetes itélettel.

Topinard, az antropologia korifeusa, bebizonyította, hogy a két nem *agybeli fejlettsége* tökéletesen egyenlő. *Hippeau* pedig 1880-ban a *franczia* közoktatási miniszter megbizásából behatóan tanulmányozván a helyszinén az *amerikai* iskola-ügyet, az ottani közép és felsőbb iskolákban azon meggyőződésre jutott, hogy a leánynövendékek egyenlő körülmények közt semmiféle tudományban sem állottak hátrább, mint a hasonló korú fiatal emberek.

Hogy azonban a nők egyenlő természetes képességeik daczára mégis elmaradtak az életpályán: ezt nem nekik, hanem az *egyoldalú* szokásnak, *félszeg* nevelésnek és az eltűnt idők azon *barbarizmusának* kell tulajdonítani, mely a nőt, mint a férfi szolgáját s szenvedélyeinek érzéki eszközét tekintette s mely félreismervén a nő hivatását, ennek működési terrenumául a lakás szük korlátait jelölte ki.

Hosszúra nyúlnék teljes névsorát adni azon hölgyeknek, kiket állításaim bizonyságaul felhoznom lehetne. A *sok* közül csak a következőket emelem ki.

Az ó-korból *Aspasiát*, ki Periklest az államtudományokra, Sokratest pedig a bölcsészetre tanitá; *Arélhát* a czirénei nőt, ki a bölcsészetben annyira kitűnt, hogy belőle nyilvános előadásokat tartott; *Leontiát*, kinek komoly tartalmú irodalmi műveit Cicero is annyira megdicsérte és *Natcarettát*, ki meg a *mennyiségtanban* (mathematika) mint tekintély magaslott ki.

A középkorból *Heloise*, a XII. századból, kinek hittani munkái, tanítójának a híres *Abälardnak* munkáival ezen czim alatt adattak ki: «Abälardiæ et Heloisæ opera. 1616». Azután *Alexandriai Katalin* (270 Kr. u.), ki bölcsesége és ékesszólása által korának legkiválóbb tudósai fölött győzedelmeskedett. Halála után a *párisi* egyetem bölcsészeti kara védszentjévé választotta. *Avilai Teréz* Ó-Castiliából (1515), kinek theologiai nagyhírű munkái minden műveltebb európai nyelvre lefordíttattak.

Az újabb korból a *legkitünőbbek: Madame Deshoulière*

(1628), híres *bölcsész*, kitünő költő és több tudós társaság tagja. *Scudery Maria* (1630), a páduai tudós akadémia rendes tagja. Ifjabb korában a párisi «cour d'amour» királyi ügyésze; öregebb korában tudományos érdemeinek elismeréseül több európai fejedelemtől gazdag nyugdíjat húzott. *Bássi Laura* Bolognából, ki 1731-ben több pápai bibornok jelenlétében *bölcsészettudori* rangra emeltetett és a bolognai egyetemi tanács által a bölcsészeti tanszék ellátására hivatott meg. *Erxleben Krisztina*, ki II. Frigyes porosz király engedelmével 1754 május 6-án a *hallei* egyetem orvosi kara előtt, a királyhoz intézett jelentés szavai szerint, «alapos fontossággal, szerény ékesszólással a hozzáintézett kérdésekre mind az elméleti, mind a gyakorlati *orvostudományokból* úgy felelt, hogy a jelenvoltakat bámulatra ragadta». *Orvosi gyakorlatot* is folytatott és 1768-ban a hallei «Frigyes-egyetem» *rektorává* választatott. *Donna Maria Isidora Quintona de Guzman y la Ceida* (1760), kinek, miután 158 doktor jelenlétében és ellenében a nyilvános vitatkozásban győztessé lőn, nagy ünnepélylyel tették fejére a *jogtudori* kalapot Alcalában, hol később mint akadémiai tanár is nagy hírben állott. *Staël Holstein báróné* (1770), kit mint korának egyik legnagyobb íróját és irányadó tekintélyét a *politikai tudományokban*, Napoleon Elba szigeti fogságából való visszatérte után Párisba hivott, hogy őt és a törvényhozókat a franczia új alkotmány készítésénél bölcs tanácsaival támogassa. *Roland Mária* (1780) Franciaország tudósai és államférfiainak vezércsillaga, kinek házában és elnöklete alatt a legfontosabb országos ügyek vitattattak meg és döntettek el. *Lemuniere Mária*, ki II. Katalin orosz czárné korában a szentpétervári tudós társaság elnöke volt hosszú éveken át. A nyolczvanas évek végén pedig mindnyájan olvastuk a svéd lapok után, hogy a *stockholmi* egyetem a mathematikai tanszék ellátására *Kovalevszkyné* asszonyt hívta meg. Hát a *nemzetközi jogban* nem olvasunk-e *női követekről*, kik a reájuk bizott diplomacziai küldetésekben mindenkor a legjobb sikerrel működtek. A többek közt XIV. Lajos alatt *Kerroual* kisasszony az *angol* udvarnál; *Louise Maria Gonzaga de Mantua* IV. Wladimir lengyel királynál valóságos nagyköveti (ambassadrice) minő-

ségben. Ő a legelső nő, kit a nemzetközi jog szabályai szerint is nagykövetnek kell tekinteni. *Koenigsmark Mária Auróra* grófnő XII. Károly svéd királynál, a kihez őt, a rendkívül szép és szellemes asszonyt, *Ágoston* lengyel király küldte békekötés kieszközlése végett. XII. Károly azonban, ki mindig tüntetőleg iparkodott kimutatni, hogy épen nem tartozik a *női nem nagy hódolói* közé, nem akarta őt elfogadni. Úgy intézte tehát a grófné a dolgot, hogy okvetetlenül találkoznia kelljen a királylyal s ez őt semmiképen se kerülhesse ki. Megtudván, hogy XII. Károly sétalovaglásra indul, eléje kocsizott. Magas hegyek által keskenyre szorított ösvényen kellett találkozniok. A grófné kilépett kocsijából s a király elé sietett. Ez azonban némán üdvözölte őt és a nélkül, hogy megszólította volna, megfordította lovát, megsarkantyúzta és visszatért. A hódoláshoz szokott és elkényeztetett grófné e kudarcz után lemondott a követség folytatásáról és sértett hiúsága csupán azon gondolatban nyert megnyugvást, hogy a király őt hihetőleg nem ismerte föl. Csak ezen föltevésben bocsátott meg XII. Károlynak. Mert, mint *Feuillet* mondja, a nők az erős és győztes férfiakat szeretik s az ilyeneknek sokat megbocsátanak, még az udvariatlanságot, még a merészséget is. (*Voltaire* L'histoire de Charles XII.) Végre Chevalier *Charles Geneviève Louis Auguste Andre Thimoteé d'Eon de Beaumont,* kit XV. Lajos küldött az orosz udvarhoz követi minőségben. Ő az a vasálarczos történetére emlékeztető rejtélyes lények egyike, a kiről sohasem lehetett tudni: nő volt-e vagy férfi. Sokak szerint azonban férfi volt, de valamely örökké titokban maradt ok miatt mindig női ruhában kellett járnia. (Martens: Internat. Recht.)

IV.

Ezek után a nők tanulmányképessége kétségtelenné levén, közöttük azokat, kik az *orvosi* tudományokhoz különben kedvvel és hajlammal birnak, az egyetemi tanfolyam hallgatásától elzárni sem helyes, sem igazságos. Ép oly kevésbé helyes és igazságos, ha valakinek az egyetemi tanfolyam alapja és előfeltétele: az *érettségi*

vizsga letétele — daczára a szükséges előtanulmányok megszerzésének — azon okból nem engedtetik meg, mivel nőszemély a jelölt.

A nembeli különbség nem lehet ok a megtagadásra. Az eltérő felfogás ellenkeznék úgy a velünk született személyes szabadsággal, mint a tanszabadság elveivel s az igazság és méltányosság követelményeivel. A ki az érettségi vizsga tárgyait megtanulta, magáévá tette, annak férfi- vagy nőnemére való tekintet nélkül módot és alkalmat kell nyújtani arra, hogy ezen hosszú évek alatt ernyedetlen kitartás és fáradhatatlan szorgalommal szerzett alapismereteiről az illetékes közhatóság előtt bizonyságot tegyen s ettől a maga részére hivatalos bizonyítványt kérjen és nyerjen.

Nem az a feladat, hogy a tudományt véka alá rejtsük, khinai falakkal körülárkoljuk és útját mesterséges akadályokkal hozzáférhetlenné tegyük: hanem sokkal inkább az, hogy annak elsajátítására lehetőleg mindenkinek alkalmat adjunk s azt nehezítés helyett mindenkinek minél könnyebben megszerezhetővé tegyük.

Épen azért az egyetemek látogatása és az orvosi gyakorlat nemcsak *Amerikában* és az angolok *indiai* birodalmában, Ázsiában van megengedve a nőknek, hanem több *európai* államban is. Igy 1890-ben a *párisi* egyetemen 143 franczia, német, orosz és osztrák nő volt beirva az orvosi fakultás hallgatói közé, a nélkül, hogy az együttes tanulás *erkölcsi szempontból* a fiatal leányokra veszélyes következményekkel járt volna. Oly iskolákban és egyetemeken, hol az *együttes* tanulás és tanítás rendszere dívik, a köztapasztalás azt bizonyítja, hogy a két nembeliek egymással szemben az illedelem és tisztesség határai közt megmaradnak és regényes érzelmek után nem vágyakoznak. De nem is tételezhető fel, hogy ilyenekkel komoly tanulók foglalkozzanak.

Az első nő, ki Amerikában orvosi diplomát kapott, *Blackwell Erzsébet* volt 1848-ban. Ez évben állíttatott föl az első intézet is *Bostonban* az orvosnők kiképeztetésére. Két évvel később hasonló iskolát nyitottak *Philadelphiában*. Jelenleg a legkitünőbb intézetek orvosnők számára a *new-yorki* (1868) és a *chicagói* (1870). Ujabban a *michigani* és *philadelphiai* egyetemek orvosi fakultásai is megnyíltak a női hallgatók számára.

Már az 1881-ik évben a tudori rangot nyert orvosnők közül az amerikai *Unio* 36 országában 430-an folytatták a gyakorlatot, a legtöbben *New-York, Pensylvania* és *Massachusetts* államokban. Átlag öt éven át készülnek pályájukra. Ez a gyakorló orvos fáradságos hivatása nem mutatkozik károsnak a gyengébb női szervezetre, a mi főleg annak tulajdonítható, hogy a legtöbb orvosnő csak 30 éves korában kezdi a gyakorlatot; tehát már teljesen kifejlett és megerősödött testszervezettel.

Az orvosnők egyes amerikai államokban (Pensylvania, Massachusetts, Jowa, Michigan) *hivatalos állásokat* is foglalnak el gyermekkórházakban és az őrültek gyógyintézeteiben. Vannak *kórházak,* melyekben az orvosi szolgálatot kizárólag a nők végezik, például *New-Yorkban, Philadelphiában, Chicagoban, San-Franciscoban, Detroitban, Jersey-Cityben.*

Angolországban is évről-évre növekszik a nőorvosok száma. Kiválnak köztük *Schavlieb* és *Berry* asszonyok, *Bernard* és *Wood* kisasszonyok, mindannyian, mint az összes orvosi tudományok doktorai. *Miss Bernard* mint az angol kormány orvosi kiküldöttje működik már öt év óta. *Missis Berry,* ki 1889-ben lett doktorrá, most mint rendelő orvos van alkalmazva a *belgrave*-i gyermekkórházban. *Miss Wood* pedig 1891 óta Londonban az ottani *nőorvosi iskolában* az anatomiát adja elő. Ezen iskola növendékei közül 1892-ben hárman nyerték el az orvostudori rangot a londoni egyetemen. Az idén pedig a *Wright* asszony által alapított «Mackay-alap»-ból két nagy ösztöndíj van hirdetve *női* orvosnövendékek részére.

Skóciában pedig az *edinburg*-i nőorvosi fakultásról olvassuk, hogy ott az 1890/1. tanévben *Thomson Emilia,* indiai születésű nő, adta elő az anatomiát és a mult tanévben ugyanő *Dr. Jex Blake Zsófiát* helyettesítette. *Dr. Moorhead Alice,* irhoni nő, szintén tanára az anatomiának és Dublinben a *Leith* és *Rotunda* kórházakban sebészeti teendőket végez.

Ázsiában az angolok *indiai* birodalmában *Lady Dufferin* férje, a jelenlegi párisi angol nagykövet, mint előbb indiai alkirály alapította az első orvosi iskolát nők számára *Bombayban* 1884-

ben az angol királyné pártfogása alatt. És sikerült neki néhány év alatt Indiát képesített nőorvosokkal ellátni, kik eleintén angol nők voltak, Angliában tanultak az ottani orvosi fakultásokban, de Indiában kezdték meg működésüket, hol jelenleg már nagy számban vannak benszülött orvosnők is. Indiában ugyanis ép oly visszás társadalmi állapotok vannak, mint nálunk *Boszniában* és *Herczegovinában;* ott a vallás és erkölcs megtiltja, hogy a nők férfi-orvosokkal gyógyíttassák magukat. Ennek azután az lett a következménye, hogy minden beteg nő szakértő orvosi kezelés és ápolás nélkül maradván, a biztos halálnak volt kitéve, vagy esztelen kuruzsolásoknak és babonaságnak esett áldozatul. Ezen szomorú állapotot *Lady Dufferin* megszánta és férjét, mint az 1880-as évek elején indiai alkirályt, nagyszerű gyűjtésekre buzdította s így létrehozta az első indiai *nőorvosi iskolát.*

Köztapasztalás, hogy ezen orvosi gyakorlat a nőket nem csábította házi teendőik elhanyagolására. A férjeknek sincs okuk panaszra. A nők nőiesek maradnak és csak a divat haszontalanságai, a pipere és pletyka iránt nem érdeklődnek többé oly nagyon, a mióta komolyabb dolgokkal foglalkozhatnak.

V.

Azt a kérdést, hogy nálunk Magyarországban a *nők bocsáthatók-e az orvosi gyakorlatra,* 1880-ik évben *Szilassy Kálmánné,* szül. *gróf Hugonnay Vilma* esete hozta napirendre, ki az orvosi tanfolyamot a *zürichi* egyetemen 12 szemeszter alatt, részben tanársegédi minőségben is elvégezvén és orvostudori oklevelet nyervén, a miniszteriumhoz folyamodott az érettségi vizsgának valamely államgymnasiumban való letevése, külföldi oklevelének honosítása és az orvosi gyakorlat megengedése végett.

A kérvényt a miniszterium az *egyetemekhez* és az *országos közokt. tanácshoz* küldte le, véleményt mondani az iránt:

a) hogy bocsáthatók-e a nők az érettségi vizsgára?

b) hogy a mi viszonyaink közt helyes-e, czélszerű-e a nőknek az egyetemi hallgatást megengedni?

c) hogy az orvostudori oklevél alapján megengedhető-e a nőknek az orvosi gyakorlat hazánkban is?

Az egyetemi tanács a három világi kar meghallgatása és *egyhangú* javaslatai alapján mindhárom kérdésre *igenlő* véleményt adott, mely által a budapesti egyetemi tanács szakítva a régi szokásokban gyökeredző ellenszenves érzülettel, ez úttal is bebizonyította, hogy ő át tudja érteni a mai kor szellemét, az igazság és méltányosság követelményeit s mindenkor lépést tud tartani az európai kulturával és a felvilágosult kor követelményeivel.

A mult heteken a *német birodalmi gyűlésen* is érdekes vita fejlődött ki az iránt, hogy a nők alkalmaztassanak-e az orvosi pályán vagy sem. A vitát *Baumbach* képviselő idézte elő, érdekesen fejtegetvén, hogy a nőket alkalmazni kell az orvosi pályán, mert, úgy mond, a nők munkabirás tekintetében nemcsak elérik, hanem felül is múlják a férfiakat. Azzal az ellenvetéssel szemben pedig, hogy a középosztályból származó nők nem birnak elég *jellemszilárdsággal*, azt hozta fel, hogy ezt a jellemszilárdságot a neveléssel meg lehet adni. Neveléssel, úgy mond, a nőkből mindent lehet csinálni, még férfiakat is. Az eredmény az lett, hogy a németbirodalmi gyűlés a nőknek az orvosi pályára való bocsáttatásukat elvileg elismerte. Az eldöntő tárgyalást azonban akkorra tartotta fenn, mikor az e kérdésre vonatkozólag már benyújtott kérvények napirendre fognak kitüzetni, a mi már a jövő hónapban remélhető.

A mi a nőknek az *érettségi vizsgálatra* való bocsáttatását illeti, erre nézve az én véleményem az, hogy ezt, illetve az érettségi vizsgát, a nőkre nézve is szigorúan véve a dolgot, azon föltételhez kellene kötni, hogy a nyolcz éves gymnasiális tanfolyamot ők is *nyilvánosan* kijárják. Mert általában véve csak nyilvános tanulás útján fejlődhetik ki az értelem és itélő képesség annyira, hogy az illetők az egyetemen kellő sikerrel végezzék tanulmányaikat.

Mivel azonban nálunk ilyen *női gymnáziumok* nem léteznek, ez okból a nyilvános tanulásnak, mint föltételnek teljesítése részükről lehetetlenség volna. A gymnáziális tanfolyam nyilvános

végzésének követelése tehát őket törekvéseikben visszaszoritaná azon időre, midőn oly tanintézet az ő számukra nálunk is fel fog állíttatni.

Megengedendő lenne tehát nekik is ép úgy, mint a fiúknak a *gymnaziális magántanulás;* mert e tekintetben a nőket sem lehet szigorúbb feltételeknek alávetni, mint a fiúkat. Erre nálunk is van már példa. Ilyen engedélyt kapott ugyanis pár évvel ezelőtt *Bobula János* orsz. képviselő leánya, ki a gymnáziális tanfolyamot magánúton elvégezte és az érettségi vizsgát nyilvánosan, fényes sikerrel le is tette.

Azon visszaélésnek, hogy a nők a gymnáziális tanfolyamot magánúton könnyedén, talán az évek számának megrövidítésével, összevonásával végezhetnék, elejét lehetne venni az által, hogy a nők is csak *állami felügyelet* alatt álló gymnáziumokban tehessék le, még pedig csonkítatlanul, az érettségi vizsgálatot. És erre csupán akkor lennének bocsáthatók, ha bizonyítványaikból kitünnék, hogy a gymnáziumi tanfolyamot, habár nem is nyilvánosan, de legalább magánúton és valóban nyolcz év alatt végezték legyen.

A tapasztalat kétségtelen tényekkel bizonyítja, hogy azok a nők, kik a gymnasium befejezése után az orvosi tanfolyamra lépnek, legtöbbnyire olyanok, kik nemcsak hogy az orvosi ismeretek megszerzésére, hanem egyszersmind ezeknek gyakorlására, sőt tudományos irodalmi működésre is képesek. Miért is félre téve a régi szokásokban gyökeredző ellenszenves érzületet, tőlük képesség hiányának czimén az orvosi tanulmányokhoz való bocsáttatást megtagadni nem lehet. Még *nemi* életük sem szolgálhat ellenük semmiféle alapot az orvosi pályáról való kizárásra akkor, midőn ezen óhajtanának megélni s az ezzel kapcsolatos nehézségekkel és fáradalmakkal megküzdeni.

Nincs a gyakorlati orvosi pályán semmi, a mi a nők hajlamaival ellentétben állna. Meglehet, hogy közöttük többeknek testi ereje egyes műtétek végzését nem engedi meg; azonban ez a férfiaknál is előfordul, mert a férfi-orvosok között sem végzi vagy végezheti mindegyik az összes műtéteket. Másrészről pedig *nők* és *gyermekbetegek* a legelőnyösebben lehetnének nőorvosok által

kezelhetők. — Arra nézve tehát, hogy a nők az orvosi gyakorlattól elzárassanak, nem találunk elfogadható okot, sem a nők természetében, sem azoknak a természettől nyert képességében, sem az orvosi pálya minőségében, sajátszerűségében.

Azon véleményben vagyunk tehát és ezt, ennek kimondását a tárgyilagos igazság és méltányosság is követeli tőlünk, *hogy nálunk is megnyittassék az orvosi pálya mindazon nők számára, kik magukat ezen komoly tanulmányokra szánják, az orvosi tanfolyamra jelentkeznek és itt a megkivántató s csak kitartó szorgalom utján elsajátítható ismereteket megszerezvén, ezen pályán akarnak megélni, fáradozásaik és tisztességes munkájuk után.*

A férfiakra nézve, kik jelenleg mint orvosok működnek, mindenesetre előnyösebb volna, jobb lenne, ha a versenyből a nők kizárva maradnának; ha tehát abból ezután is kirekesztetnék az olyan elem, mely abban eddigelé sem szerepelt. Azonban a társadalmi viszonyok sokkal inkább fejlődhetnek, valamint az életbeli ellentétek sokkal helyesebben egyenlíthetik ki egymást, ha a képes embereknek a cselekvés és versenyzés tere szabadon nyitva tartatik. *Ekkor ha ki fog tűnni, hogy a nők az orvosi pályán valóban fölöslegesek: azok, kik netalán erre léptek, nem igen fognak követőkre találni s a fennforgó hevülés magától elenyészik. Ha ellenben működésük hasznos és czélszerű leend, akkor a női tevékenység az orvosi gyakorlatban is elismerést érdemel.* A konkurrenczia növekedése és az ezzel kapcsolatos kenyérirígység tehát épen nem lehet irányadó. *A nőkkel előbb vagy utóbb, de szellemileg is meg kell mérkőznünk.* Ezt ki nem kerülhetjük.

VI.

Elvégre azonban mégis fölmerül azon fontos kérdés, hogy azon esetben, ha a nők orvosi tanfolyamra bocsáttatnának, hol képeztessenek ki: *külön nőintézetekben-e, vagy pedig a férfiakkal vegyest ugyanazon intézetben, fakultásban?*

Kétségkívül leghelyesebb volna, ha az külön intézetekben történhetnék, hol azok figyelmét mellékkörülmények, társalgás,

kölcsönös eszmecserék nők és férfiak között nem zavarhatnák meg. Mivel azonban ilyen orvosi tanintézetek a nők számára jelenleg még nálunk nem léteznek és ha ilyen külön orvosi iskolához kötnők a nőknek az orvosi tanfolyamra való bocsáttatását, az egyértelmű lenne a közvetett megtagadással: azt gondoljuk, hogy ideiglenesen, addig t. i. míg oly nőintézetek felállíttatnak, nálunk is ép úgy, mint egyes nyugoti európai országokban meg kellenne engedni, hogy az ilyen nők is orvos hallgatóinkkal együtt járjanak az intézetekbe és hallgassák az előadásokat.

A budapesti és kolozsvári egyetemen az orvoshallgatók a szülészeti kórházat együtt látogatják a bábanövendékekkel s ezen együttesség eddigelé fegyelmetlenségre okot nem szolgáltatott. *Hugonnay Vilma* grófné is, mint rendkívüli hallgató járt a kórházi előadásokra, hol a legkomolyabban viselte magát s jelenléte a mi ifjainkra még jó hatással is volt, amennyiben ezeknek magaviseletében a simaságot, előzékenységet és udvariasságot előmozdította.

Ha pedig az orvosi tanfolyamra esetleg oly nő vétetnék föl, kinek magaviselete kifogás alá esik: az abból származható rossz hatás megelőzésére, megfékezésére ott vannak az *egyetemi fegyelmi szabályok*. Ezeket kellene tehát adott esetben a nőorvoshallgatókkal szemben is szigorúan alkalmazni. Miből önként következik, hogy egyesek által elkövethető hibák miatt, nem szükséges onnét kizárni másokat is, olyanokat is, kik tisztességes magaviselet mellett komoly feladatuknak megfelelni teljes képességgel bírnak.

Ami végre azon orvostudori okleveleket illeti, melyeket magyar nők esetleg *külföldi* egyetemen szereztek, az ilyenek *honosítása* (nostrificatio) ellen szintén nem hozható fel semmi elvi akadály. A honosítás feltételei velük szemközt sem lehetnek mások, mint ugyanazok, melyek a férfiak által külföldön szerzett orvostudori oklevelekre nézve elő vannak írva.

Mindenütt, tehát nálunk is, oda érett már a kérdés, hogy nem lehet többé e fölött tréfás megjegyzéssekkel, kitérésekkel napi rendre térni. Azt is kár volna hangoztatni, hogy a nő, mint feleség, úgyis mint családanya betöltheti magas hivatását, emanczipáczió nélkül is. De hát mit tegyenek azon nők, kik nem jutottak és nem

is juthatnak be a házas élet kikötőjébe; hol a nők száma, mint Angliában, a férfiakat felül haladja? — Ezeknek becsületes munkakört kell adni; ezeket önállósítani, ezeket a nyomortól megszabadítani megfelelő újabb és újabb női foglalkozások és életpályák megnyitása által — elutasíthatlan emberbaráti kötelesség.

Én előre is meg vagyok győződve, hogy a józan felvilágosodás és a törvényes renddel összeegyeztethető szabadelvűség kipróbált hive és avatott bajnoka, a jelenlegi vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr, — átértve a mai kor szellemének s az igazság- és méltányosságnak követelményeit és tekintettel az okkupált tartományokra, Bosznia és Herczegovinára is, hol nőkhöz idegen férfi nem közeledhetik — esetről-esetre meg fogja adni az engedélyt. Annyival is inkább, mert egyelőre még a példák sűrű utánzása és követése alig fog bekövetkezni.

De legyen bár akármiként, Magyarország sohasem volt szűkkeblű, mindig kiváló és közmondásszerű lovagiassággal viseltetett a nőnem iránt. S az európai kulturával és a felvilágosult kor haladásával folyton lépést tartva, eddigelé is tiszteletreméltó állást vívott ki részére törvényeiben, szokásaiban, melyek az idő, helyzet és viszonyok méltányos követelményeihez képest mindig magadták a nőknek, de sőt gyarapították, tetézték is azon jogokat, illetve kedvezményeket, melyek részükre a többi európai államok által biztosíttattak.

Legyen az ősi példa ezúttal is követésreméltó. Már a múlt század vége, de különösen a jelen század eleje óta úgyis az lett általánosan elfogadott jelszava a magyar jogreformoknak: *favores ampliandi, odiosa restringenda.* A jogokat mindinkább kiterjeszteni, a korlátokat pedig mindinkább kevesbíteni, az igazság, méltányosság, haladás és felvilágosodás igényeihez képest.

Budapest. Dr. Herczegh Mihály.

ELMEBELI GYENGÉLKEDÉS GYERMEKEKNÉL.*

(Befejező közlemény.)

Az elmegyöngélkedés további tünetei közül igen érdekes az ú. n. érintési iszony.

Egy 15 éves kisasszonyka nagy ijedséget állott ki, a mikor az udvaron, melybe szobájából leláthatott, egy veszett kutyát kerítettek el, s ütöttek agyon. Mindig az jár a fejében, hogy a kutya mérges tajtékjából valami rá frecscsent az udvaron kiaggatott fehérneműjére, melyet azóta nem mert megérinteni; szüleihez, kik azt a fehérneműt felvették és viselték, félt közeledni. Minduntalan a mosdótálhoz futott, hogy kezeit megmossa. Később csak keztyűben járt, s annyira ment, hogy ha anyja szobájába jött, a helyeket, a hol megállt, felsúrolta.

Mintegy három hó mulva, a gyengélkedő agyvelő működésének ezen különös tüneményei halványodni kezdtek, a leányka lassanként visszanyerte elmebeli épségét.

Másoknak leküzdhetlen ellenszenvük van, a haj, bizonyos kelmék, vagy anyagok iránt, s ha azzal érintkezésbe jönnek, elsápadnak, remegnek, s a legnagyobb iszony tüneteit mutatják. Magnan említést tesz egy gyermekről, a kit, ha baraczknak szőrös héját látta, félelem és remegés fogott el.

Egy fiatal hölgy nem tudott olyan szobában lenni, a hol czeruzát látott, egy másik arra a gondolatra, hogy olyan tárgyhoz talált nyúlni, a melyen foszforos gyufa feküdt, egy-egy napon 40—50-szer megmosta kezeit. Ide tartozik a félelem bizonyos állatok érin-

* Az első közleményt l. a febr. füzet 57—67. lapján.

tésétől, a melyek különben undort nem keltenek, az ájuldozás egy csepp vér láttára. Egy fiatal leány roszszul lett, ha élő halat látott, mert mindig az a gondolat üldözte, hogy milyen borzasztó volna, ha valaki azt a halat kezébe nyomná. A már nem élő haltól azonban többé nem iszonyodott.

Egy alkalommal idegen kertben járván, egy kis medenczében halakat látott, melyek feléje látszottak közeledni. Rémülten futott el, még a kertbe se merte soha többé a lábát betenni.

Az elmegyengélkedők ezen csoportjával azok állíthatók szembe, kik kóros gyönyörűséget lelnek minden undorító dologgal való babrálásban, nem tudnak ellentállni, hogy mindent meg ne kóstoljanak, meg ne fogdossanak, meg ne szagoljanak.

Természetes, hogy mindez állapotoknak fokozataik vannak a legenyhébb kis furcsaságoktól — az extremig, a monstrouzitásig.

Bemutatom most a kis tépelődőt.

A kóros tépelődési betegség, a kétely benső kényszere, a kinzó ösztön valamely dologgal miként jét, miértjét és «hátha»-ját kifürkészni, mindenkor öröklés általi megterhelés jele s az elmegyöngélkedés egyik legaggasztóbb tünete. Már enyhébb alakjaiban is komolyabb elmebetegeskedés jele, de szerencsére vannak az enyhébbnél még enyhébb alakok, melyek nem gyógyúlnak ugyan, de a melyekkel az ember, mint örökös kételkedő befuthatja földi pályáját.

Ösmerek egy fiatal kisasszonyt, a kinél a tépelődési kényszer mindig vásárlás alkalmával tör ki. Elmegy valami haszontalanságot vásárolni, pl. egy pénztárczát. Az úton felteszi magában, hogy milyet vesz. Épen olyat, a minőt egy barátnőjénél látott. Csakugyan van olyan az üzletben, de a kereskedő még másikat is mutat. Az is csinos. Nem tud választani. Hiszen ez más emberrel is megtörténik, de az én kis barátnőm el kezd tépelődni. Kapdos az egyiktől a másikhoz. Valahányszor egyben megállapodni vél, a másik előnyei a kényszer erejével tolakodnak képzeletébe. Érzi, hogy nevetségessé kezd válni, s hogy meneküljön, találomra bepakoltatja az egyiket, de nem tud ellentállni, hogy az alatt a másikat ne nézegesse s pirulva és bocsánatkérések között azon óhajának ad kifejezést, hogy mégis azt veszi, azt pakolja be. Alig hogy kint van a boltból, úgy

találja, hogy mégis a másikat kellett volna megvennie. Kinos tépelődés és lehangoltság vesz rajta erőt. Az üzlet körül jár, szeretne bemenni, de restel. Végre mentő gondolata jön. Haza fut és kis öcscsét küldi a tárczával azon megbizással, hogy azt cserélje vissza, inkább ráfizet. De alig hogy öcscse távozik, szeretne utána küldeni, s mire az megjön, már utálja az általa olyan készséggel hozott tárczát, meg sem meri nézni, hanem bedobja egy fiókba s teljes kimerülés vesz rajta erőt.

Iskolás lánykáknál gyakoriak a vallásos tárgyú tépelődések. Lagrand du Saulle említ egy 15 éves leánykát, a kit ily vallási kételyek kínoztak. «Az áldozás alkalmával nevetett, ezt meg kellett volna gyónni, de az áldozás a gyónás után volt. Mi lehet ebből. Valjon megbocsátana-e neki az Isten, ha egy évig csak bőjti eledelt venne magához.» Ezen gondolatoktól nem tudott szabadulni, mignem súlyosabb betegségbe esett.

Baillarger pedig egy 14 éves leánykáról tesz említést, a ki minden gyónás után komolyan megbetegedett a feletti képzelődésében, hogy egyik vagy másik bűnét talán elfelejtette meggyónni. Egy másik azon tépelődött, hogy mi lenne akkor, ha az áldozás alkalmával az úr testéből egy darabka kis morzsa leesnék s ő rá találna lépni.

Az a különös, hogy az ily elmebetegeskedők gyakran megnyugosznak, hogy ha hozzátartozóik egy bizonyos, a beteg által kikötött szót mondanak. Egy 17 éves leány, kinek elmeállapotáról a a család véleményemet kérte, időközönkint azon kételytől lepetett meg, hogy ő szép-e vagy csunya. Ilyenkor az anyjának háromszor kellett mondani, hogy «szép vagy, szép vagy, szép vagy», s a roham megszünt. Egyszer az anyja rossz kedvében azt találta mondani: bánom is én, akár szép akár csunya, s a kisasszonyon a leghevesebb kételkedési roham tört ki, mely azzal végződött, hogy össze-vissza csikarta az arczát, mondván: hogy ha csúf, hát legyen egészen csúf.

Azt hittem, hogy ezen tünemény, t. i. egy szó mondásának előzetes kikötése páratlanúl áll az elme-búvárlatban s meg voltam lepve, a midőn Baillargernál egy egészen azonos esetet találtam, mely felnőtt embert és férfit illetvén, sokkal eklatánsabb. Az eset

egy 45 éves úri emberre vonatkozik, a ki valahányszor egy szép nőt látott, a kinzó óhajtól lepetett meg, annak korát, születéshelyét, szokásait kitudni. Ezen vágy oly élénk volt, hogy félelem és lehangoltság vett rajta erőt, ha messziről egy hölgyet látott. Már nem is mert kijárni, csak sötétben. Később azt tapasztalta, hogyha valaki azt mondta, hogy ugyan mit törődik vele, hiszen az csunya nő volt, rögtön megnyugodott. Erre egy embert fogadott fel, a kinek az volt a feladata, hogy valahányszor egy nővel találkoztak, azt kellett mondani: de csunya egy asszony. Történt, hogy vasuton utazván, az indóházi billetenset csinosnak találta, de sietvén a vonathoz, felfogadott kisérőjével nem beszélhetett. Csak mikor már elindult a vonat, kérdezte tőle, hogy milyen volt a pénztárnoknő, várván a kikötött feleletet, hogy csúf egy asszony. De ez a szerencsétlen flótás megfeledkezve hivataláról, azt mondta: «Biz én nem igen néztem meg.»

A mi emberünkön kitör a tépelődési roham, leszáll a legközelebbi állomáson, visszautazik és kényszeríti utitársát, hogy a jegyelárusítónőt nézze meg. Azt hiszem, hogy ha ez az ember most az én helyemen ülne, nagyon meg lenne akadva s bizonyára elcsapná titkárát.

Egész enyhe s jelentektelen megjelenés alakja a kényszertépelődésnek az, ha a fiatal leányok lefekvéskor meggyőződnek ugyan, hogy az ajtó zárva van, de alig hogy lefeküdnek, kénytelenek még egyszer felkelni s meggyőződni arról, a mit úgyis biztosan tudnak. Vannak, a kik erről próbáltak leszokni, s az eredmény az volt, hogy kezdetben fél éjszaka nem tudtak elaludni, folyton fészkelődve, hogy hátha mégis nyitva van az ajtó.

Másoknak — különösen nagyobb leányoknak, ha valami gyászos dolgot mondanak el nekik, halálesetet vagy efélét, a kényszer erejével tolakodnak elméjükbe komikus gondolatok s a legnagyobb kínokat állják ki, hogy el ne nevessék magokat.

Ide volnának sorolhatók a különböző félelemérzetek. A magánytól való félelem s viszont az emberektől való félelem: a magányiszony, emberiszony menydörgésiszony, tűziszony, sötétségiszony. Egy ismerősömnek felnőtt leánya van, a ki miatt egy alkalommal egész éjszaka borszeszt volt kénytelen tányéron égetni, mert gyertya

nem volt a lakásban. Ide tartozik a félelemtől való félelem, a midőn péld. iskolás leányokat halálos rettegés fogja, hogy nem fognak-e félni, ha nyilvánosan péld. szavalniok kell.

Az agybeli gyöngélkedés periferikus tünetei közül felemlítem a következőket.

A bőrérzékenység körében:

A bőrérzés elváltozásai. Vannak serdülő leányok, kiknek bőre helyenkint a legkisebb nyomásra, csípésre nagy fájdalmat érez, a legfinomabb paplant nem tűrik e helyeken, mások bőre helyenkint érzéketlen, némelyiké pedig kellemetlen érzést kelt ott, hol normális viszonyok közt fájdalmat kellene érezni, péld. a fülczimpák átfúrásánál, mások ismét hideg vagy forró testeket nem tudnak érintésre megkülönböztetni, mindkét behatásra egyformán csak fájdalmat éreznek. Érdekesek azon esetek is, a midőn a tapintásérzék megvan, de a fájdalom érzése hiányzik, vagy megfordítva, fájdalmasan érzékeny bőr mellett hiányzik a képesség, péld. az újjak közt morzsolt finom liszt vagy durva homok megkülönböztetésére.

Ide tartoznak a bőridegfájdalom változatos alakjai, különösen oly érzések, mintha a fejbőr fázna, vagy forró lenne, bizsergő, feszülő, szúró, metsző fájdalmak a fejbőrön, mely a legpuhább kefét vagy a lég mozgását sem képes eltűrni. Fájdalmas pontok a háton vagy kezeken, lábakon, a mikor minden keztyű vagy czipő elviselhetetlen.

Mások úgy érzik, mintha a tárgyak, melyeket megfognak, vagy a melyeken járnak, valami kelmével lennének bevonva.

Ide tartozik az ideges viszketés különösen elalvás előtt.

Az izomélet körében némelyeknél kerülése minden mozdulatnak a dolce far niente keresése, ellenben másoknál fokozott mozgási ösztön és hamis erőérzet. Képeseknek érzik magukat a legnehezebb súlyok emelésére, legnagyobb hegyek megmászására, — de természetesen mindig felsülnek. Vannak, a kik bizonyos mozdulatokat, pl. a lábakkal való harangozást nem képesek elnyomni. Ez állapot fokozását, a kényszer és önkéntelen mozdulatok képezik. Ide tartozik a hajlamosítás az izomrheumatismusokra, az ú. n. Hexenschussra, a lábujjaknak fájdalmas görcsei, különösen ágyban, a tér-

deknek azon fájdalma, mely miatt a közéletben a gyermek növését szokták okolni.

A szív — az ilyen idegbeli gyengélkedőknél — a legkülönbözőbb érzések helye. Mintha sütnék, főznék, szakgatnák szívét. Gyakori az ideges szívdobogás.

A gyomor részéről gyakran találkozunk farkaséhességgel igazi étvágy nélkül és számtalan gyomorideg-szenzációkkal, valamint a mohó vágygyal élvezhetlen tárgyak lenyelésére, pl. szétrágott fa, papir, kréta, palavessző. Gyakori a cseresnyemagvak lenyelése nem éhségből, de kóros passióból.

Sűrűn fordulnak elő idegrendszerbeli gyöngélkedőknél az öt érzék működésének fonákságai.

A hallószerv részéről a túlérzékenység, ájuldozás élesebb vagy kaparó, csiszoló hangokra, vagy ellenkezőleg az ú. n. ideges siketség, az orr részéről mások által észre nem vehető szagoknak megérzése, vagy pedig a gyönyörködés oly szagokban, melyeket rendes idegzetű ember nem képes elviselni. Hasonló tüneményekkel találkozunk az ízlés szervénél. Itt megemlítem, hogy vannak hysterikus leányok, a kik daczára zsengébb szervezetüknek, a legerősebb paprikát úgy eszik, mint más ember a kenyeret.

A látószerv és a hallószerv részéről agybeli gyengélkedőknél gyakran találkozunk halluczinációkkal s ezek már sokkal komolyabb tünetek, mint az eddig felsoroltak s ha egy leánykától túlságos gyakran hallják, hogy: «Mintha lőttek volna. Mintha a gyerek sirt volna. Úgy-e harangoztak? Ki jár a mellékszobában?» — akkor fürkészni fogják a dolgot, hogy vajjon ezek a gyakori érzékcsalódások nincsenek e túl a hallás szokott tévedésein s nem valamely halluczináczió forog-e fenn, mely esetben jól fogják tenni, ha egy orvos tanácsát kikérik.

A mirigyek működésének ideges szabálytalanságaira mutatnak egyebek között izzadó végtagok, különösen izzadó, jéghideg kezek, melyek mindenkor elárulják szabálytalan idegműködésű, a neurastheniás lányokat, hasonlólag a könymirigyek ingerlékenysége, midőn a leányoknak a bánat legfelületesebb képére könnyek nyo-

múlnak szemükbe a nélkül, hogy fájdalmuk arányban volna könynyeikkel, csak mintegy külsőleg sirnak.

Ellenkezőleg mások, s ez is ideggyöngélkedés jele, a legnagyobb fájdalomban nem találnak enyhülést, *mert nem tudnak sirni.*

Óhajtottam volna az elmegyengélkedő gyermek, az ú. n. terhelt elmekóros életnyilvánulásaiból még egy pár érdekes vonást felhozni, de időm ki van szabva. Mindazonáltal szeretnék Önökke rapportban maradni s a mulasztottat máskor helyrehozni.

Előadásom folyamán sűrűn említettem a terhelt elme kifejezést. A mióta az öröklés általi terheltség tanát popularis előadásokkal a nagy közönségbe vitték, sok nyugtalanságot és izgalmat okozott e kifejezés — mint a hogy egyáltalán népszerű orvosi könyvek mindenkor csak galibát és bajt idéznek elő, s ha az ember a Németországban felburjánzó Hygiene der Nahrungsmittel, Hygiene der geistigen Arbeit, Hygiene der weiblichen Jugend, *Hygiene der flitterwochen*(!)féle s német Gründlichkeittal írt könyvek szerint akarna élni, vagy azok szerint gyermekeit nevelni, tisztára bele bolondulna.

Az öröklés általi terheltség tanával sem kell túlságos sokat törődni. Különben, értik alatta a gyermekkel veleszületett hajlamosítást bizonyos ideges állapotokra. Az ilyen terhelt emberek idegzete mintegy kisebb, gyengébb, fejletlenebb szövetében zsengébb és nincsen arányban a többi szervek nagyságával. Az idegrendszer tehát — melynek központja az agyvelő — mintegy meg van terhelve. A természet néha úgy segít ez aránytalanságon, hogy egy súlyosabb betegség által a szervezetet megakasztja növésében s a kisebb tes arányba jutván, a kisebb idegzettel, sokkal szivósabb és edzettebb lesz, mint volt a betegség előtt.

Megjegyzem, hogy az öröklés általi agybeli terheltség nemcsak akkor forog fen, ha a vérrokonok között agybajos van, hanem, hogy a szülőknek bármely más olyan betegsége, mely az egész szervezet háztartását állandóan zavarja, pl. tüdőgümőkór is, előidézi — a mikor előidézi — az utódoknál azon agybeli állapotot, melyet elmegyöngélkedés név alatt vezettem be az irodalomba.

Tüdővészes generáczió gyakran váltakozik olyan nemzedékkel, a kiben az idegrendszer működése van állandóan mintegy előtérben.

Az ily gyermekek valóságos ideglények. Pillantásuk lángoló. Mozdulataik — az egész alakot véve, talán esetlenek — de az apró gestusokban különös finomak, kecsesek. Rendesen kitünő étvágyuk és emésztésük van, mégis soványak, mintegy átszellemült testüek.

Szivük mindig tele van nagy érzésekkel s az ilyen leányokból lesznek megfelelő körülmények között az élet nagy hősnői, rájuk illik, hogy: «Hervadásuk liliomhullás, ártatlanság képe s bánaté». Vagy pedig kedvező feltételek között, szerencsésen túlesve a fejlődés válságos periodusain, idegrendszerük végre diadalmaskodik az útravalóúl kapott teher felett s azt lerázza.

De a szülők idegbetegségéből a gyermek betegeskedésére előre következtetni biztonsággal sohasem lehet s a gyermekidegzet életrevalótlanságának végső okai a folytatólagos ember örökös újulásának homályában s ezen újulás egyéb tényezőinek rejtélyei között vesznek el.

Előadásomnak hiányzik a befejezése, ha végezetül levonva az elmondottak konzekvenciáit a német tanárok példájára egy csomó jó tanácscsal nem látom el türelmes hallgatóimat, az elmegyengélkedő gyermekkel való mikénti bánásmódra nézve. Bocsássanak meg, hogy ezt tenni mégis tartózkodom.

A szellemvilág fenséges rejtélyei sokkal komolyabbak előttem, semhogy azt képzelném, hogy a sablonszerű és értékükben nagyon kérdéses tanácsokkal, hidegvízkuráról, izgató olvasmányok kerüléséről, szellemi túlterhelés meggátlásáról hasznosat és értékesíthetőt nyújthatnék Önöknek.

Minden gyermek lelke más és önmagában mindegyik egy világ, azt egy kaptafára vonni nem lehet. S épen ez a szerencsétlen s az ízetlenségig elcsépelt panasz a gyermekek szellemi túlterhelése ellen!

Én nem hiszek ezen túlterhelésben. Az egészséges elme nem vesz fel több terhet, mint a mennyit elbír, s a tananyag mennyiségének meghatározásánál a pedagogusok a gyermekek átlagát s nem a legnehezebb fejüeket veszik alapul.

Különben a folytonos ráutalás a régi jó időkre nem is jogosult. Régente többet és fáradságosabban és több haszontalanságot

tanult — a ki tanult. A fiukról nem is beszélek, de még a lányok is. Hiszen már Heine mondja tréfásan:

Alte Mumien, ausgestopfte
Pharaonen von Ägypten,
Merovinger Schattenkönige
Auch die Zopfmonarchen Chinas
Porzellanpagodenkaiser,
Alles lernen sie auswendig,
Kluge Mädchen!

A mostani kitünő oktatási módok mellett a tanulás csak gyermekjáték a régi időkhöz képest.

Nem tudom, sikerült-e a terhelt elméjű gyermekről felhozott egy pár példával Önöknek képet alkotnom az ilyen gyengélkedő elméről. Kevés gyermek tiszta az agyéletbeli defektusoktól, de az apróbb hibák komolyabb aggodalomra nem adhatnak okot s idővel kicsiszolódnak észszerű, kellőleg individualizált nevelési s kedvező fejlődési feltételek mellett, a súlyosabb esetekben azonban szaporítják a társadalomban járó különczök, sivár egoisták, idétlen limlomgyűjtők, bogarasok, félkegyelmüek számát. De az, a mit Ophelia Hamletre mond, zavartságnak véve annak czéltudatos játékát, hogy:

Milyen remek ész bomla össze itten,
Izléstükre, minta egy szoborhoz;
Figyelme tárgya minden figyelőnek
S oda minden.

Az csak Ophelia tévedése volt. A «noble mind», a tiszta, remek ész, az nem bomlik össze oly könnyen s az elmegyengélkedő rajongók *összes* érzelemtüze nem nyújt annyi meleget, mint az összhangban levő lélek érzelmeinek nyugodt és tiszta fénye.*

Budapest. Dr. Oláh Gusztáv.

* A tisztelt szerző azzal a kéréssel fordúl folyóiratunk olvasóihoz, hogy, ha nevelői gyakorlatuk közben hasonló elmegyöngeségi tünetekre találnak, közöljék azokat vele (Lakása: Budapest, Angyalföld, Országos Tébolyda), hogy tudományos buvárlatainál hasznokat vehesse. *Szerk.*

AZ ÚJ PÉNZRŐL.

1892-ben a magyar törvényhozás az új pénzre vonatkozólag a koronát állapította meg pénzegységül, a melynek értéke a most is használatban lévő osztrák forintban kifejezve $=1/2$ frt, vagyis 50 krajczár. A korona fölosztatik 100 fillérre; 1 filiér tehát $=1/2$ krral és így az átszámítás a forintról a koronaértékre, vagy fordítva igen egyszerű.

Aranyérmek: húszkoronás és tízkoronás; ezüstérem: egykoronás; nikkelérmek: 20 filléres és tízfilléres; bronzérmek: kétfilléres és egyfilléres érmek. Ámbár ezek az adatok a gyakorlati téren számolót kielégítik, nem elégségesek azok a régi és új pénzegység értékeinek összehasonlítása és az összehasonlítással járó egyéb körülmények földerítése szempontjából. E czélból a régi pénzegységre vonatkozó egynéhány adattal meg kell ismerkednünk.

Az 1868-diki VII-dik törvényczikk Magyarország részére az osztrák értékű forintot pénzegységül elfogadta; 45 ily forint 500 gr. tiszta ezüstöt tartalmaz és finomsága $9/10$. 1869-ben 20 frankos és 10 frankos aranyérmek veretését határozták el. 1870 decz. 1-je óta az állami pénztárak a 20 frankos érmeket 8 frt 10 kr, a 10 frankosokat 4 frt 5 kr. ezüstértékben tartoztak elfogadni, innen a nyolcz-forintos (20 frankos) arany elnevezés. 155 darab 8 forintos arany 900 gr. tiszta aranyat tartalmaz és ennek alapján $155+17\frac{2}{9}=172\frac{2}{9}$ darab tartalmaz 1000 gr. tiszta aranyat és 1 db. árát 8·1 frtnak vévén, nyerjük, hogy 1 kg. arany ára 1395 forint.

A császári aranynak finomsága $\frac{71}{72}$ és 67 darab nyom 233·89 gr.-t, 1 darabnak tiszta aranytartalma tehát: $\frac{233{\cdot}89\times71}{72\times67}$ gramm és mivel a föntemlített árszabás szerint 1 gr. arany ára$=\frac{155\times8{\cdot}1}{900}$ frt,

ennek alapján 1 cs. arany ára osztrák frtban $= \frac{233{\cdot}89 \times 71 \times 155 \times 8{\cdot}1}{72 \times 67 \times 900}$ frt, azaz 4·80 frt, az állami pénztárak részére megállapított érték.

Az osztrák értékű frtnak értéke (mind az ezüsté, mind a vele egyenértékű papiros forinté) évről-évre hanyatlott és idővel az állandó értékű nyolcz forintos aranyat (vele együtt a 4 forintosat és a császári aranyat) az eredeti megállapodástól eltérőleg nagyobb mennyiségű osztrák forintért lehetett csak megszerezni, a mit, mivel a megállapított pénzegység az osztrák frt, következőkép fejezünk ki: a 8 forintos arany ára emelkedett. E szerint az értékforgalomban kétféle értékmérőnk van; az egyik a csekélyebb értékű osztrák forint (ezüst frt vagy papiros frt), a másik az értékesebb aranyforint, a mely csupán számítási egység, a mennyiben 1 aranyforintot nem vernek, hanem verik annak nyolczszorosát, a nyolczforintos aranyat. 10,000 forint nem teljesen meghatározott adat; tudnunk kell, melyik egységben van az kifejezve.

Ha az a kérdés, valjon 10,000 frt aranyban hány osztrák frt-tal egyenértékű, ismernünk kell a 8 frtos aranynak árfolyamát; ha az pl. 9·6 frt, akkor mindegyik 8·1 frt aranyban 9·6 osztr. frttal egyenértékű és mondhatjuk: a hányszor megvan a 8·1 frt a 10,000 frtban, annyi 9·6 osztr. frt az érték, azaz: $\frac{10{,}000 \times 9{\cdot}6}{8{\cdot}1} =$ 11851·18 frt osztr. ért. Hasonlóan találjuk, hogy 10,000 frt o. é.$= \frac{10{,}000 \times 8{\cdot}1}{9{\cdot}6} = 8437{\cdot}5$ frt aranyban és ha az árfolyam 9·9-re emelkedik, 10,000 frt o. é. $= \frac{10{,}000 \times 8{\cdot}1}{9{\cdot}9} = 8181{\cdot}82$ forint arany, vagyis 255·68 frttal kevesebb az előbbi árnál. Kétféle értékmérőnk van tehát, a melyeknek viszonya egymáshoz folyvást változván, az értékhullámzás nálunk napi renden van, a mely értékingadozás a külfölddel való sürűbb értékforgalom élénkségénél fogva eléggé mutatja káros hatását. Az érték-hullámzást a valuta rendezésével hárítják el, a mely művelet a koronaérték általános bevezetésével nyeri végleges betetőzését. A kétféle értékmérő helyett csupán egy értékegységünk lesz, a mely értékegység aranyra fog vonatkozni. Az aranyból vert legkisebb érem a tízkoronás, a melynek tizedrésze a koronaérték; magát az 1 koronát ezüstből verik. Hogy az itt felötlő látszólagos ellenmondást elhárítsuk, vegyünk föl például

egy építészt, a ki számolásaiban kizárólagosan métert használ egységül s a dm.-t, cm.-t stb. a méter törtrészeiben fejezi ki. Számolásaiban boldogul a méterrel és hetekig beéri vele, kivéve azt az esetet, midőn a kiszámolt méreteknek gyakorlati alkalmazása a méter részeinek, a dm.-nek, cm.-nek közvetlen használatát teszi szükségessé és ha az építész, a ki a hely színére érkezvén a méteren kívül más hosszúsági egységgel nem rendelkezik, kénytelen, hogy dm.-t is lemérhessen, a méterrúdnak a helyszinén történő beosztásával annak tizedrészét vagy magán a méterrúdon, vagy valamely más tárgyon megjelölni és az ekként megjelölt hosszúságot (fonál, tollkés, pálcza stb.) dm. gyanánt alkalmazni. Az ily módon nyert dm.-t maga az építész is csak megközelitő adatnak tekinti, a melyet azonban, az általa nyert dm. és a dm. valódi hosszasága közti csekélyszerű eltérés miatt a gyakorlati téren káros következmények nélkül alkalmazhat és később is, mint szükségben kisegítő eszközt továbbra is alkalmaz. Ily kisegítő eszköz a nemzetgazdaság háztartásában az aranykorona-érték mellett az ezüstből vert korona, a mely amannak csupán szükségből kisegítő helyettese. A törvényhozás ezt a tényt annak a kijelentésével erősíti meg, mely szerint az ezüst-koronát csupán váltópénznek nyilvánítja és az aranykoronát jelöli ki törvényes fizetési eszköznek.

Az ezüst-korona értékhelyettesítő szerepének analogiáját találjuk a mostani tízkrajczárosban, a melyből 10 darabnak névleges és közhasználatnak örvendő értéke egy forint, holott a törvényes megállapítás szerint 770 db tartalmaz annyi (500 gr.) tiszta ezüstöt, mint a mennyit 45 db osztrák forint tartalmaz, vagyis $\frac{750}{45} = 16^2/_3$, tehát mintegy 17 db 10 krajczáros tesz ki értékre nézve egy forintot. Akkor tehát, a midőn a forintnak tizedrészét 10 krajczárossal fizetjük ki, nagyobb értéket kisebbel helyettesítünk és a javak kicserélésének munkájában a kiegyenlítésnek e módját általában érvényesnek ismerjük föl, a nélkül, hogy abban egyik vagy másik félre nézve valamiféle veszteséget látnánk.

Kérdezzük már most, valjon daczára a törvényhozás ez intézkedésének, a kétféle értékmérő következményeinek káros hatását elhárító intézkedésnek, nem kell-e tartanunk a régi bajnak

megujulásától, a kétféle értékegységet megteremtő agionak újból való föllépésétől? Valjon nincs-e okunk attól tartani, hogy a tízkoronás aranyért 12 koronát fogunk fizetni ezüstben, vagy még többet? A valuta-rendezés nagyfontosságú munkájának súlypontja a mintegy 500 millió forintot kitevő födözet nélküli állami papirpénznek és zálogleveleknek bevonása és a bevont pénzmennyiségnek részben aranynyal és kellőkép födözött, azaz aranynyal bármikor beváltható bankjegyekkel, részben mérsékelt mennyiségű ezüstpénzzel való helyettesítése, a mi ha megtörtént, az agio keletkezésére szolgáló ok megszűnvén, annak újból való föllépésétől egyáltalában nem kell tartanunk, csakúgy nem, mint a hogy nem félnek az emberek például Németországban, hogy az aranypénzegység mellett szereplő ezüst váltópénz (a márk) értéke évről-évre lejebb szálland.

Hogy a korona-értékkel számolhassunk, ismernünk kell a koronára vonatkozó pénzláb legfőbb adatát, mely szerint 164 db húszkoronás tartalmaz 1 kg. tiszta aranyat. A húszkoronás finomsága $^9/_{10}$.

1. 1 db húszkoronás hány német birodalmi márkkal egyenértékű? 1395 n. b. márk tartalmaz 500 gr. tiszta aranyat, vagyis 2790 db n. b. márk egyenértékű 164 db húszkoronással; 1 db húszkoronás tehát $\frac{2790}{164} = 17{\cdot}01\ldots$, azaz megközelítőleg 17 n. b. márkával egyenértékű.

2. 1 db húszkoronás hány frankkal egyenértékű? 155 db húszfrankos tartalmaz 900 gr. tiszta aranyat, azaz $155+17^2/_9$ db tartalmaz 1 kg tiszta aranyat és ennek alapján mondhatjuk, hogy 164 húszkoronás egyenértékű $(155+17^2/_9)\times 20$ frankkal $= 3444{\cdot}44$ frankkal és 1 db húszkoronás $\frac{3444{\cdot}44}{164} = 21{\cdot}002\ldots$, azaz megközelítőleg 21 frankkal.

3. 1 db húszkoronás hány angol sovereignnel egyenértékű (pound sterling)?

1869 sovereign $40\times 373{\cdot}242$ gr.-ot nyom és mivel a finomsága $^{11}/_{12}$, 1 dbnak tiszta aranytartalma $= \frac{40\times 373{\cdot}242\times 11}{12\times 1869}$ gr.

A hányszor ebben a tömegben 1000 gr. bennfoglaltatik, any-

nyiszor 164 db húszkoronással egyenértékű az 1 db sov. azaz:

$$\frac{373{\cdot}242\times40\times11\times164}{12\times1869\times1000}=1{\cdot}200\ldots,$$

vagyis megközelítőleg 12 db húszkoronás egyenértékű 10 db sovereignnel.

4. Miféle árfolyamot állapított meg a törvényhozás a nyolczforintos arany részére, midőn a húszkoronás aranyat 10 osztrák értékű forinttal egyenértékűnek nyilvánította?

164 húszkoronás tartalmaz 1 kg. tiszta aranyat, a megállapítás szerint tehát 1 kg. arany ára 1640 frt és mivel 1 kg. arany ára, a 8 forintos aranyat 8·1 frtjával számítván, 1395 frt, a hányszor az 1640 nagyobb az 1395-nél, ugyanannyiszor nagyobb a mostani árfolyam 8·1 frtnál, azaz $\frac{1640\times8{\cdot}10}{1395}=9{\cdot}52$ a kivánt árfolyam.

5. Számoljuk ki a koronának az aranyforinthoz való értékviszonyát!

1 osztr. frt egyenértékű 2 koronával; 9·52 osztr. frt a megállapítás szerint egyenértékű 8·1 frt aranyban, tehát 1 osztr. frt = $\frac{8{\cdot}1}{9{\cdot}52}=0{\cdot}85$ forinttal aranyban. A korona tehát 42½ krral egyenértékű, kifejezve abban a forintban, a melyből 8·1 fölér egy húszfrankos aranynyal, azaz 1 korona =0·5 osztr. ért. forinttal és = 0·425 aranyforinttal.

6. Számoljuk ki a koronának a régi váltóforinthoz való értékviszonyát!

Az 1811 óta forgalomban levő váltópénz, mely mint törvényes fizetési eszköz 1850-ben tűnt le, ámbár minálunk még jóval tovább szerepelt az értékforgalomban, a pengő forintnak (konvenczió frt) $^2/_5$-részével egyenértékű és mivel 20 pengő frt tiszta ezüsttartalma 233·89 gr.. a váltóforint $\frac{223{\cdot}89\times2}{20\times5}$ gr. ezüsttel egyenértékű, vagyis $\frac{233{\cdot}89\times2\times45}{20\times5\times500}$ osztr. forinttal, azaz 1 váltó frt =0·42 osztr. frttal egyenértékű. Ha megengedhető, hogy ezt az osztrák forintot, a mely jóval megelőzte az 1870-ben megállapított aranyforintot, az aranyforinttal egyenértékűnek vegyük föl, akkor a *koronát a váltóforinttal csaknem megegyező értékűnek találjuk*, a mennyiben 100 korona és 100 váltóforint értéke csupán 49 kr.-nyi különbséget mutat.

Budapest. Mendlik Ferencz.

KIRÁNDULÁS CAMBRIDGEBE.*

(Londoni levél.)

A cambridgei felsőbb tanitónőképző intézet igazgatónőjének szíves meghivása folytán három napot töltöttem Cambridgeben, mint ezen intézet vendége.

Három napot, telve új benyomásokkal, érdekes tapasztalatokkal. Szivesen közölném valamennyit, abban a meggyőződésben, hogy a N. N. olvasói osztozni fognak érdeklődésemben — ha talán nem is teljesen új elöttük mindaz — de félek, hogy annyi hely nem áll rendelkezésemre s idejükből sem szabad annyit elrabolnom.

Igy nem terjeszkedem ki a kis város egyéb nevezetességeire: az impozáns paloták egész soraira, melyekben az angol fiatalság ezrei nyernek kiképzést; nem a mögöttük folydogáló Cam folyócskára, melyen a különböző Collegek élénk szinű evező-costumejeiben az egyetemi ifjuság gyakorolja magát a közeledő versenyre, ily módon egyesítve a szellemi erők képzését a testiekével. Még a híres Newnham- és Girton-Collegekre sem térek ki, melyek pedig üde kertjeikkel, fasoraikkal s szinte tanulásra hívó tágas olvasó-termeikkel, megannyi kis paradicsomai a magukat komolyan tovább képezni akaró 16—22 éves fiatal nőknek.

Mindez megérdemelné a bővebb megemlékezést, de eltérítene abbeli szándékomtól, hogy ezuttal a Cambridge Training Collegeban (tanitónőképző-intézet) tett tapasztalataimból jegyzek fel egyetmást.

Pedig ez Anglia egyik legérdekesebb tanintézete. Rám azon

* Közvetlenül a füzet nyomdai összeállítása előtt kaptuk ez érdekes és tanuságos levelet. Helyet szorítottunk számára mégis, mert nem vehettük lelkünkre, hogy egy hónapig fiókunkban rejtegessük, s nem akartunk annyira önzők lenni, hogy örömünket és élvezetünket, melyet a levél olvasása okozott, t. olvasóinkkal is meg ne osszuk. *Szerk.*

benyomást tette, mintha magam előtt látnám a *jövő* tanítónőképző-intézetét.

Csak 1885-ben alakult s érdekes, hogy azelőtt csak *egy* hasonló czélú intézet létezett Angliában, mely szintén csak kevéssel előzte meg a cambridgeit. Elemi iskolák számára már előbb is képeztek tanítónőket, de felsőbb iskolák számára sokáig nem tartották szükségesnek. Az a nézet uralkodott, hogy a kiben megvan a kellő szakismeret és jártasság valamely tárgyban, az azt okvetlenül sikeresen is fogja tanítani. De — mint az Angol Tanítónők Egyesületének titkára előttem megjegyezte — ma már mindig kevesebben hisznek ebben az égből aláhulló tanítási ügyességben, a mit azon körülmény is bizonyít, hogy a legtöbb pályázatnál előnyben részesülnek azon pályázók, kik valamelyik felsőbb képző-intézet hallgatói voltak. Ezek a legtöbb esetben azonnal álláshoz jutnak.

A Cambridge Training College, mint a legtöbb angol tanintézet, az ügy iránt érdeklődő magánosok áldozatkészségéből jött létre. Az angoloknál mi sem megy hamarább, mint egy egyesület alakulása. Megalakult tehát leginkább cambridge-iekből az egyesület, melynek czélja egy felsőbb tanítónőképző-intézet felállítása volt; a terv kivitelének részleteivel miss Elizabeth Hughes-t bízták meg, ki ma is az intézet vezető-igazgatónője, bár az ellenőrzés, ujítások stb. jogát a 15—20 tagból álló bizottság magának tartotta fenn.

Miss Hughes, ki, mint a Newnham-College végzett növendéke, több egyetemi fokozat (degree) tulajdonosa, saját állítása szerint még egyike azoknak, kik a tanítás művészetének elsajátitásáért járó tandíjat növendékeikkel fizettették meg tanítónői pályájuk kezdetén. De én azt hiszem, hogy ő egyike azon kiváltságosaknak, kikben jóformán születésüktől fogva megvan a tanítói, nevelői pálya iránti szeretettel együtt az arra való hivatottság, ügyesség is. Lángoló ügyszeretettel, fáradhatatlan tevékenységgel küzdötte le a kezdet nehézségeit, s már az ő példája és a vele való érintkezés is elegendő arra, hogy üdvös befolyással legyen az őt környező tanítónő-jelöltek jövendő pályájára.

Jelenleg 44 növendéke van az intézetnek, s számuknak az 50-et meghaladnia nem is szabad. Saját, a czélnak megfelelő épületük még nincs, bár ez évben hozzáfognak az építéshez. A növendékek 5—6 egymáshoz közel eső házban vannak elhelyezve, 2—2 egy tágas, barátságos szobában, mely nemcsak háló, hanem dolgozó szobául is alkalmas. Közös helyiségeik: a tanterem, hol az előadásokat hallgatják, könyvtár és olvasó-szoba, tornaterem, ebédlő és természetesen, a tágas kert. A növendékek 50—60 fontot (600—700 frt) fizetnek egy évre, nehány alapítvány-ösztöndíjas kivételével. Valamennyien bennlakók, a mi Miss Hughes szerint lényeges kelléke a tanítónőképzésnek. S ebben senki sem kételkedik, a kinek alkalma van 3—4 napig megfigyelni a kis társaság belső életét s együtt működését a közös czél felé.

De erre később térek rá, ha azt akarom, hogy czikkemben némi kis sorrend is legyen észrevehető. Előbb vázolnom kell nagyjában az intézet szervezetét. Egy dologban igen különbözik a nemcsak nálunk, de a kontinens több országában is divó rendszertől t. i. a tanfolyam csak egy évig tart s kizárólag a *tanitás* theoriájával és praxisával foglalkozik. A többi tárgyakból már előbb meg kellett szerezniök a kellő ismeretet valamelyik elsőrangú Collegeban,* mert a felvétel egyik föltétele, hogy a jelentkező *legalább* is a Matriculation Examinationt letette legyen, a mely azonos a fiuk érettségi vizsgálatával s a londoni egyetemen tehető le, mint az egyetemi tanulmányokra vezető felvételi vizsgálat. Azonban a növendékek nagy része magasabb egyetemi fokozatot is nyert, mielőtt a tanitónő-képzőbe lépett. Korra nézve a minimum 18 év, de nagyobb részük 20 éven felül van.

Kérdésemre, hogy jobbnak tartja-e ezt az egyéves rendszert amannál, a mely hosszabb és a pedagogián kivül más tárgyak tanitására is kiterjed, és miért tartja jobbnak, Miss Hughes következőképen válaszolt:

«Határozottan jobbnak tartom. Más tárgyak tanulása ugyan-

* Nem tudom hamarjában magyar szóval az angol elnevezést, miután nálunk hasonló intézetek nincsenek.

azon időben, elvonja a figyelmet a nevelés, tanítás problemáitól, s a kisérlet okvetetlenül egyiknek vagy a másiknak rovására történik.» Az egyéves rendszernek egy másik előnyéül azt említette fel Miss Hughes, hogy miután a kellő alapos műveltséget megszerezte valaki, még mindig választhat, mely pályára érez legtöbb hivatottságot, a nélkül hogy csak *egyre* lenne képesítve. Az érettségi bizonyítvány (Matriculation) több pályát megnyit Angliában a nők előtt. S ha választása a tanítónői pályára esik, csak egy évet kell rászánnia a specziális tanulmányokra.

A többi felsőbb tanítónő-képző intézetek is így vannak szervezve — a cambridgein kívül 4—5 van összesen — avval a különbséggel, hogy némelyik mellé egy 2 éves tanfolyam van felállítva, mely a másikat megelőzi, azok számára, kik nem bírnak a kellő ismeretekkel a különböző tárgyakból.

Az egyéves tanfolyam tárgyai: Lélektan, logika, etika, a tanítás elmélete, módszere, a nevelés és tanítás története; ékesszólástan hanggyakorlattal összekötve; iskolai egészségtan; torna, ének. Nagy súly van fektetve a falitáblára való írás és rajzolásra, mit külön órákon gyakorolnak, s ezenkívül fehér vagy fekete papiron színes krétával különböző szemléltető képeket kell rajzolniok a növendékeknek, néha kiszabott 5—10 percz alatt. A Svédországból behozott ipar, különösen faragás (Slöjd) nem kötelezett tárgy, de a ki óhajtja, részt vehet a tanfolyamban.

Az elméleti tárgyakból részint az igazgatónő, részint rendesen alkalmazott tanerők tartanak előadásokat. Némely tárgyból az egyetem számára tartott előadásokra járnak a növendékek, a mi a cambridgei intézetnek egyik kiváltsága. Azonban átlag egy napra nem esik több mint *három* előadás, a többi időt részint gyakorlati tanításra, részint olvasásra fordítják a növendékek. T. i. minden évharmadra előre ki vannak jelölve azon neveléstani munkák, melyeket lehetőleg át kell olvasnia mindenkinek.

Erre nézve egy anekdotát beszélt el Miss Hughes, németországi utazásából. Tanulmányozva az ottani tanítónőképzőket, feltünt neki, hogy a növendékeknek minden percze igénybe van véve reggeltől késő estig. Megkérdezte az igazgatót, hogy mikor

jutnak hozzá a növendékek, hogy olvassanak? «Hogy olvassanak? bizony — olvasásra nem igen jut idejük», — volt a válasz. «Hát arra jut-e, hogy *gondolkozzanak*, s hogy megbeszélve az olvasottakat, saját egyéni nézeteiket kicseréljék?» «Hogy gondolkozzanak? — azt hiszem, — igazán, ha el akarják végezni mindazt, mi eléjük van szabva, úgy — gondolkozni nem igen érnek rá!» Ezen anekdota élénk derültséget keltett a társaságban, engem azonban, megvallom, — gondolkozóba ejtett.

Arra, hogy a gondolkozáshoz, s önálló vélemény alkotáshoz hozzászokjanak, a Cambridge Training Collegeban igen sokszor nyilik alkalmuk a növendékeknek. Szabad legyen felhoznom erre nézve néhány példát, melyeknek magam is tanuja voltam.

A hét folyamában mindenik növendék, — legalább is többen közülök, — feljegyez az e czélra kitett ívre egy-egy kérdést, mely olvasás, vagy a gyermekekkel való érintkezés közben merült fel előtte. Ugyancsak a hét folyamában mindenki kiválaszt egyet a kérdések közül, melyre felelni szeretne, s nevét alájegyezvén, egyuttal átgondolja a választ, esetleg utána olvas, szóval egy kissé elkészül. Mikor elérkezik az e czélra kijelölt idő, a hét végén, mindnyájan összegyűlnek, Miss Hughes kiválaszt nehányat a kérdések közül (ez uttal rám, mint vendégre, bízta a választást), aztán első sorban az «előadó» mondja el véleményét a tárgy felől, utána pedig a ki akar, hozzá szól a kérdéshez. Heves vitává soha sem fajul a dolog, mert törvény, hogy mindenki respektálja a más nézetét, s ebben maga Miss Hughes jár elől jó példával. Néha ő is elmondja véleményét, de épen nem állítja, hogy az a leghelyesebb. E kérdések közül — hogy igen hosszas ne legyek — csak egyet hozok fel például: «Dr. Mill azt mondja egyik munkájában, hogy a történelem tanítása az iskolában abszurdum, azt teljesen privát olvasásra kell bízni; igaza van-e ebben?» Az nagy megelégedésemre szolgált, hogy a dr. Mill nézete nem talált népszerűségre a társaságban.

Ugyancsak kérdések követik néha az előadásokat is. Igy pl. mikor egyik tanár Plato nevelési elveinek ismertetését bevégezte, az erre vonatkozó kérdések egész sorára kellett válaszolnia.

Ezenkívül minden héten egy óra (melyből néha kettő is lesz)

arra van szánva, hogy Miss Hughes valamely ujonnan megjelent könyvet ismertet, vagy elmond egyetmást az Angliában és külföldön történő nevezetesebb mozgalmakról, miközben mindenkinek joga van a közbe szólásra. Ezuttal pl. egy ujonnan felkarolt nyelvtanítási módszer, a Mr. Gouin-é képezte a megbeszélés tárgyát.

Ha külföldi vendég fordul meg intézetükben, annak is igen szeretetreméltóan tudják hasznát venni, — mint azt magamon is kellett tapasztalnom. Miss Hughes, miután minden kérdésemre a legelőzékenyebben válaszolt, megkérdezte, nem bánom-e ha ők is megintervievolnak engem? Természetesen vállalkoznom kellett, mire felvezetett az igazgatónő az emelvényre, a növendékek körüle csoportosultak s a legkülönbözőbb kérdéseket intézték hozzám, melyekre lehetőleg röviden, világosan kellett válaszolnom. Mondhatom, rendkívüli érdeklődéssel kérdezősködtek: nyelvünk, irodalmunk felől, parlamentünkről, Ausztriával való viszonyunkról, társadalmi szokásainkról, iskoláinkról, s végül általános óhajtásra egy magyar költeményt is el kellett szavalnom. Jó másfél óráig eltartott az egész, de nem sajnáltam a fáradságot, melybe az angol ékesen szólás került, mikor végül bevallották, hogy azelőtt igen téves nézeteik voltak — ha egyáltalán voltak nézeteik — Magyarországról. Mint hallottam, ugyanily módon kikérdezték az intézetükben megforduló franczia, spanyol, svéd stb. vendégeket.

Még sokat tudnék beszélni azokról a módozatokról, melyek által előmozdítják a leendő tanítónőkben az önálló, mondhatni érett gondolkozást és itélést; de még nehány szóban a képzés gyakorlati részéről is meg szeretnék emlékezni.

Részint egymáson végeznek tanítási gyakorlatokat — egyszer hetenkint — birálattal egybekötve, részint gyermekeken. Speczialitása a cambridgei intézetnek, hogy nincs saját gyakorló iskolája, hanem 14 különböző iskolába járnak el a növendékek részint hallgatni, részint tanítani, az évharmad elején elkészített programm szerint. Van ezen iskolák közt alsóbb és magasabb leány- és fiuiskola egyaránt, hogy a növendékek minél több oldalú tapasztalatokat szerezhessenek. *Egy* növendék ritkán ad egyes, a sorból kiszakított órát, hanem elvállal pl. 4—6 földrajz-órát egymás után, a melyek folya-

mán el kell végeznie a tananyagnak bizonyos kiszabott részét, mint egészet. A tanításokat, melyek írásban is kidolgozandók, szigorú kritika követi.

Egy-egy növendék az első évharmadban (szeptembertől-karácsonyig) 20—30, a másodikban 30—40, a harmadikban ismét 20—30 tanítást végez; a szerint többet vagy kevesebbet, a hogy gyakorlati vagy elméleti képzésre van inkább szüksége.

Érdekesek azon gyakorlatok, a melyeket a gyermekek egyéniségeinek kiismerése czéljából végeznek a C. Tr. C. növendékei. Ilyen pl. a következő: Két növendék megfigyel egy osztályt, vagy 5—6 kijelölt növendéket — természesen azok tudta nélkül — több különböző tanóra alatt. Teljesen ignorálva a tanítót, csupán a gyermekeket figyelik meg, s rövid jellemzést írnak róluk. Mindketten beadják dolgozatukat az igazgatónőnek, s a közösen történő összehasonlítás sokszor igen érdekes. Hasonló gyakorlat az is, mikor ugyanazon osztályt két különböző tanító órája alatt kell megfigyelniök, s összehasonlítva a gyermekek magatartását, figyelmét stb., a különbségek lehető okait kell megkeresniök.

De félek, hogy nagyon is hosszadalmas voltam. S ha mégis kihagytam volna valamit, mit a N. N. tisztelt olvasói ezen intézetről tudni óhajtanának, azzal végzem soraimat, mivel a C. T. C. tanárai és tanítónői előadásaikat, hogy t. i. «további kérdésekre tehetségemhez képest szivesen válaszolok». Ezt annál is inkább megtehetem, mert Miss Hughes szives meghivása folytán az az emlékezetes 3—4 nap nem marad utolsó látogatásom Cambridgeben.

London, 1893 márczius 17-én.

Buzogány Mariska.

NÖNEVELÉSI SZEMLE.

Az állami tanitó- és tanitónőképző intézetek évzáró igazgatói jelentéseire vonatkozólag *gr. Csáky Albin, vallás- és közoktatási m. kir. miniszter* 49,561/892. sz. a. a következő rendeletet bocsájtotta ki a kir. tanfelügyelőkhöz: Az 1891. évi junius hó 5-én 24325. sz. alatt kelt rendeletem folytán az állami tanitó- és tanitónőképző intézetek 1890—1891-ik tanévi állapotáról hozzám felterjesztett igazgatói záró jelentések beható tárgyalás alá vétetvén, az egyes intézetekre nézve felmerült észrevételeket illetőleg már külön-külön intézkedtem.

A jelentések arról tesznek tanuságot, hogy az állami képző-intézetekben a tanulmányi állapot általánosságban kielégítő, hogy az összes hivatott tényezők kevés kivétellel dicséretre méltó buzgalommal és odaadással azon munkálkodnak, hogy ez intézetekben úgy az elméleti, mint a gyakorlati kiképeztetés mentől magasabb színvonalra emeltessék és tökéletessé tétessék. A jelentésekből kitünik, hogy a törvényben megszabott kellékek mindenik intézetben megvannak, és ha hiányok vannak, azok nem oly természetüek, hogy a tanári testületek sikeres működését megakasztanák. Mindazonáltal azon leszek, hogy a jelentésekben nyilvánult és szükségesnek elismert kivánságokat a rendelkezésemre álló eszközök mérvéhez képest teljesítsem. A jelentések tanulmányozása alkalmával felmerült általános természetű észrevételekből kifolyólag szükségesnek látom a következőket elrendelni:

1. A képző-intézetekkel kapcsolatos osztatlan gyakorló-iskolákban a legtöbb helyen csak négy évfolyam van, miután kivált nagyobb városokban csak nehezen lehet találni az V. és VI. évfolyamba növendéket. Ez a körülmény a gyakorló iskolát és vele együtt a képezdei növendékek gyakorlati kiképeztetését annyiban fogyatékossá teszi, a mennyiben az utóbbiak nem kapják meg a teljes osztatlan népiskola képét és gyakorlatát, azonfelül sohasem gyakorolhatják magukat azon tantárgyak tanitásában, melyek a tanterv szerint csak az V. és VI. osztályban fordulnak elő. Ez okból felhivom a kir. tanfelügyelőséget, hasson oda, hogy a mennyiben az még meg nem történt, a gyakorló iskolában legalább az V., lehetőleg a VI. osztály is beállíttassék.

2. Tapasztaltatott, hogy némely intézetnél oly folyóiratokra történik előfizetés, melyek a tanitóképzéssel és a képezdében tanított tantárgyakkal nincsenek összefüggésben; továbbá helyenként nagy számmal járatnak jelentéktelen és az illető képezde vidékétől is távol eső tanügyi lapokat. Miután a könyvtárak gyarapítására rendelkezésre álló összegekből csak állandó becscsel biró munkák és oly folyóiratok szer-

zendők be, melyek a képezdei oktatásra megkivántatnak, szükségesnek látom, az intézetek igazgatóinak figyelmökbe ajánlani, hogy a megrendeléseknél a legnagyobb körültekintéssel járjanak el.

3. Felhivom a kir. tanfelügyelőséget, hogy az igazgatónak hagyja meg, miszerint a könyvtár és szertárak gondozását allandóan kisérje figyelemmel, a képezdék igazgatásáról szóló szabályrendelet 22. §-a *g)* pontja értelmében a gondozással megbízott tanárokat az őrizetökre bízott gyűjteményekről számoltassa, s a netalán hanyag gondozásból eredt károkról az igazgatótanácsnak tegyen jelentést, mivel máskülönben az ily károkért, ha csak későn derülnek ki, az igazgató fog felelősségre vonatni.

4. Tapasztaltatott, hogy a gyakorló iskolában sok helyt oly tankönyvek használtatnak, melyekhez nincsenek vezérkönyvek. Ezt nem lehet helyeselni, mivel ez esetben a tanitójelöltek már a képző-intézetben megszokják, hogy vezérkönyvek nélkül tanítsanak, a mi a népiskolai oktatás helyes és módszeres folyamatára nincsen jó befolyással. Ennélfogva hívja fel az igazgatót, hogy a gyakorló iskolában használandó tankönyvek megválasztásánál arra ügyeljenek, hogy azokhoz engedélyezett vezérkönyvek álljanak rendelkezésre, azonfelül, a mennyiben az még meg nem történt, a képezdei növendékek ne csak a gyakorló iskolában használt népiskolai tankönyvekkel, hanem egyáltalában a jobb e fajta könyvekkel, főleg a vezérkönyvekkel megismertessenek.

5. A tanitóképezdék tantervében már ki van mondva, hogy a III. és IV. osztály növendékei által tartandó gyakorlati tanitásokon és az ezeket követő megbeszéléseken lehetőleg az illető szaktanárok is jelen legyenek. Tapasztalván, hogy a tanterv ezen követelménye nincsen minden intézetben megvalósítva, szükségesnek látom úgy a tanitó- mint a tanitónőképzők tanitótestületeit arra ezuttal figyelmeztetni.

6. Végül a kezdetben említett rendeletemmel kiadott utasításhoz pótlólag kimondani kivántam, hogy az igazgatók által az intézet állapotáról teendő jelentésekben a megfelelő helyen a következő dolgokról is tétessék említés:

a) A tanárok (tanitónők) képesítésének minősége, a tantárgy- és munkafelosztás, az egyes tanárok által ellátott heti órák összege.

b) A gyakorló iskola általános óraterve; a fennálló tantervtől való eltérések indokolása.

c) A bevégzett tananyag általános megemlítésénél főleg az okok, melyek egyik-másik rész elhagyását tették szükségessé; az irásbeli dolgozatok száma.

d) A tanitók gyakorlati kiképzésénél az egy-egy III. és IV. osztályu növendék által tartott gyakorlati tanitások száma, úgyszintén a népiskola egy-egy osztályában és tantárgyából tartott tanitások száma.

e) A tanárok elfoglaltsága az intézeten kívül.

f) Az igazgató által a tanárok leczkéin tett látogatások számszerinti kimutatása.

A mennyiben az intézet állapota nem változott, az igazgató a zárójelentésben a megelőző évről tett jelentésére hivatkozhatik; úgyszintén, ha értesitő adatott ki, nem szükséges, hogy az abban foglalt adatok a zárójelentésben ismételtessenek.

Erről a kir. tanfelügyelőséget elől idézett rendeletem kapcsán

további eljárás végett azzal értesítem, hogy elvárom, miszerint a záró-jelentések felterjesztése alkalmával a kir. tanfelügyelőség is elmondja az intézetben tett tapasztalatai alapján felmerülő észrevételeit.

*

De Gerando Antonina felolvasását *(Fin de Siécle)* közli a kolozsvári «*Ellenzék*» febr. 20-ki számának tárczája. A szép felolvasásból, a melynek minden szavát nemes, fenkölt szellem hatja át, közöljük a következő részt: A mi rendszer, egyensúly, összhang, az erőknek egyenértéke a külső természetben, az igazság meg igazságosság az ember lelkében. Az, a ki hazudik csaló, tettető álarczot visel, az egy darabig boldogulhat külsőleg, sőt anyagi gazdagságot, tekintélyt, hatalmat, magas állást biztosíthat magának, hanem a halállal, a megsemmisüléssel kötött szerződést. A hazug, csalfa ember nem fejlődik és mivel megállapodás nincs a természetben, mind jobban és jobban alászáll, mint egyed. Már most mint tagja a társadalomnak az ő hazugsága által csak önmagának akar használni, míg a jó és igaz ember tisztasága és erénye ha neki nem is hasznos, de hasznos az egész emberiségnek és ez adja meg neki legyőzhetetlen hatalmát. Az igaz ember meghalhat az igazságért és igazságosért. Ő igenis meghal, de azért semmi sem győzheti le, meghal és örökkévalóságot nyer az igazban és igazságosban e két halhatatlan erőben, a mely mozgásba hozza és fentartja az egész világegyetemet! Századunk vége ezt mondja gyermekének: «Légy igaz és ha te magad igaz vagy, minden igaznak fog tetszeni körülötted, a hazugság hazugságnak fog előtted látszani, s nem szedhet rá. Keresd az igazat tiszta szívvel, önzetlenül s ekkor lelked derült lesz, nem fogod érezni fájó elszigeteltséget, mert még az igéret földje előtt is, isteni összhangban fogod magad érezni mind azokkal, kik keresik, keresték és keresni fogják az igazat és ha csak egy homok szemernyivel is növesztetted az igazság, a jó összegét e földön, teremtettél valamit s nem éltél hiában. Akkor életed folytonos emelkedés lesz a világosság felé. Nem lesz szükséged fegyverre embertársaid ellen, csak szeretetre, mert magad köré fogod vonni ellenállhatatlan erővel a legjobbakat, a legnemesebbeket, nem leszesz elszigetelve, ismerni fogod a tiszta önzetlen barátságot, méltó leszesz arra, s az ragyogóvá teheti a legkopárabb, legszomorúbb életet. Ez az élet költészete. Ott, a hol a jók, a nemesek szövetkeznek, új életszervet, szárnyakat nyernek, magasabbról látják a jövőt, hisznek a jövőben és siettetik az új kor hajnalát.

Ne panaszkodjunk tehát korunk ellen, hanem nézzünk előre, és mint lelkiismeretes munkások, tegyük meg mindnyájan a magunkét, lelkesen, hősiesen, önzetlenül!

*

«**Paraszt-egyetemek**» czím alatt ismerteti *Guttenberg Pál* a «*Magyar Pædagogia*» f. évi 3-ik füzetében azt a mozgalmat, melyet *Grundtvig* még a század első felében támasztott Dániában a végből, hogy a tudományt, korunk műveltségét a népnek is hozzáférhetővé tegye. A nép felnőtteinek ebben a szellemben való tovább oktatása és nevelése volt az a czél, a melyre törekedett. Nem az államtól vagy más hatóságoktól várta eszményképének megvalósítását, hanem azon volt, hogy

egy-egy vidék lakossága a maga erején szervezzen ilyen iskolákat, a hova a nép fiai és leányai olyan időben, a mikor az otthoni munka nem sürgős, egybegyűljenek. Dél-Jütland parasztjainak meghívása és ezek segítségével szervezte a hetvenéves Grundtvig az első ily főiskolát (Höjskole) Röddingben 1856-ban. Mikor a kilenczven éves aggastyán 1872-ben meghalt, iskolái már nemcsak Dániában terjedtek el s vertek gyökeret, hanem meghonosodtak Svéd- és Norvégországban is. Az érdekes tanulmányt olvasóink figyelmébe ajánlva, e helyen csak azt a részt közöljük belőle, melyben a szerző saját tapasztalatai alapján egy ily svédországi iskolában (Högskolan) a lányok továbbképzését ismerteti.

Mindegyik ilyen iskola nagyot művel kicsiny körében. Hogyis ne, mikor az ifjuság, melyet kapnak, a legjobb, a melyet csak képzelni lehet. A földműves nép fiai, leányai, miután a nyolczosztályú népiskolát elvégezték, 5—6 évet otthon töltenek a háznál, a gazdaságban serénykedve. Huszadik életévök táján, midőn jövendő sorsuk egyszerű ösvényét eszük átérti, beküldik őket a tájék központjára, hogy gyarapodjanak olyan ismeretekben, a melyek már-már kristályodó életnézetöket termőelvekkel saturálják. És az egészséges ifjú népnek fogékonysága hihetetlen. Ama két-három intézetben, a hol nyaranként hospitáltam, elvétve sem akadtam olyan leányra, a kinek a szellemi munka gyönyört ne okozott volna. Pedig az ismeretanyag, melylyel egy-egy ilyen három hónapig tartó kurzuson át foglalkoztatják, ugyancsak bőséges.

Mindannak kultusát, a mi a nőt a tűzhely éltető fényévé, az otthon bölcs gondviselőjévé avatja, saját szememmel láttam a *skurupi* iskola nyári kurzusán. Három hónap rövid idő; jut azért belőle a gazdasági ismeretek nagy sora mellett irodalmi olvasmányok élvezésére is. Sőt marad egy oly nemes foglalkozásra is, mely a skandinávoknál még iparilag űzve is az ízlés iskolájává fejlődött. Értem a női kézimunkát, vagy a mint ők nevezik, az *kvinliga slöjd*-öt, mely méltó párja évszázadok óta szeretettel űzött *slöjd*-jüknek.

A női kézimunka már az elemi oktatás keretében a szövés alapos gyakorlására is kiterjeszkedik: Soha sem felejtem el azt a képet, mely tavaly őszszel egy upsalai leányiskolában elém tárult. A midőn ugyanis egy munkaterembe léptem: 30—40 kerekes rokka, talán szintannyi szövőszék, mindegyiknél egy-egy kis szöke lány, előttem-mögöttem a vetélőt dobálják, jobbra-balra tőlem, ki az orsót pörgeti, ki a szövést rendezgeti — s az egész oly vidámsággal, oly üdeséggel folyt, hogy gyönyörűség volt nézni.

A *högskolan* serdültebb leánya e nemes időtöltést hatalmasan tovább fejleszti, de nem csupán a *varrás* és *himzés* komplikáltabb fajaiban, sem indiai *shawljaiban*, sőt nem is a régi arabs-perzsa művészetre emlékeztető *szőnyegszövési* gyakorlataiban, hanem abban, hogy *művészetébe tanulmányt és hatalmas öntudatot visz belé*. Előtte az őseitől öröklött évszázados minta, fejében a szinek harmoniájának kulcsa; sőt messzebb is megy. A lányok nagyobb része vagyonos parasztok gyermeke lévén, közös studiumokat teszi a családszobának, a hálószobának, vendégszobának ízléses berendezése, barátságossá, kényelmessé tétele. Milyen minuciositással figyelik meg az apákról, nagyapákról maradt tradicziót! Ha netán bizonyos formákban és motivumokban a közelmúlt szegényesnek látszik, berándul a kis csapat a városba s végig tanulmányozza a

kandidatus úr vezetése mellett a muzeumban berendezett régi szobák hosszú sorát — mert van ám bőven öt-hatszáz esztendőről is felhalmozva! S ha hazatérnek a sok stílbeli tapasztalással, rajta vannak, hogy nemes ambiczióval újra elővarázsolják elődeiknek feledésbe ment otthonát.

*

Az egri angolkisasszonyok — a mint az Egerben megjelenő «*Népiskolai Tanügy*»-ben olvassuk — felsőbb leányiskolájuk nyilvánossági jogáért, s illetve felsőbb leányiskolai államérvényes bizonyítványok kiadási jogáért folyamodtak a magy. kir. vallás- és közoktatási miniszterhez. A miniszter úr őnmlga, mielőtt a kérelemnek helyet adna, megbizta Szuppán Vilmos dr.-t, a nevezett miniszteriumhoz szolgálattételre beosztott tanítóképző intézeti igazgatót, hogy az angolkisasszonyok egri felsőbb leányiskolájában az oktatási rendet, a tanerők számát s képességét, az intézet fölszerelését stb. tüzetes vizsgálat alá vegye, s mindezekről a miniszternek kimerítő szakszerű jelentést tegyen. Szuppán Vilmos dr. miniszteri biztos több napon át folytatta a legnagyobb lelkiismeretességgel s részletességgel a nevezett intézetben a jelzett irányban szakszerü vizsgálatait; s mint értesültünk, az egri angolkisasszonyok felsőbb leányiskolájánál az oktatás-nevelésügyre vonatkozó minden irányban a legörvendetesebb állapotokat s a legszebb tanítási eredményeket találván, teljes elismeréssel szólt a pædagogia mai szinvonalának magaslatán álló eme «mintaszerű» intézetről; s kilátásba helyezte, hogy a nyilvánossági (államérvényes bizonyítv.) jog megadása csak napok kérdése. — A vizsgáló bizottság egyik teljesen illetékes tagja a leánynevelőben nyert impresszióinak a következő szavakban adott privatim kifejezést: «A belépőt kellemesen érintik az általános csin és tisztaság, a jól felszerelt, tágas, világos tanhelyiségek; az egyes iskolák belélete, a tanítás eredménye a törvény és miniszt. tantervek által kivánt szinvonalon áll; mintaszerű nevelés hatása észlelhető a nagyszámu gyermekseregen. Szóval: az angolkisasszonyok itt oly nemes munkát végeznek a szó legtisztább értelmében önzetlenül, buzgó hitvallásszeretettel és kiváló szakképzettséggel, — melylyel méltán kiérdemlik Eger város közönségének hálás tiszteletét.»

*

A Mária-Dorottya egyesület márczius 19-én tartotta meg *évi rendes közgyülését*, gróf Csáky Albinné akadályoztatása következtében Herich Károlyné elnöklete alatt. Az új városház társalgo termében lefolyt közgyülésen nagy számmal jelentek meg a tagok. György Aladár felolvasta az évi jelentést, melyből kitünik, hogy az egylet elmult évi bevétele 15,591 frt 42 krt, kiadása pedig 8242 frt 13 krt tett ki, a tagok száma, ide nem számítva a vidéki körök pártoló tagjait 1027-re rúg. Az egylet, mely a magyar tanítónők érdekeinek társadalmi úton való előmozdítását végzi elismerésre méltó sikerrel, legutóbb ismét megvalósított egy rég táplált óhajt, amennyiben megalakította a magyar nevelőnők és zenetanítónők nyugdíjegyesülete bizottságát. A jelentés tudomásul vétele és a felmentvény megadása után tevékeny működésükért köszönetet szavaztak: Gálffy Sándorné, De Gerando Antónina, Gross Leopoldina, Nemessányi Adél, Pataky Irma és Salamon József vidéki körelnököknek. Miután még elhatározták, hogy az évi segélyezés összegét

200 frtról 500 frtra emelik fel, a választásokat ejtették meg. Elnök lett gr. Csáky Albinné; alelnökök: Bischitz Dávidné, Herich Károlyné, Tóth József; pénztáros: Zirzen Janka; titkár: Radnai Jenőné; jegyzők: Berta Ilona és Dorogsághy Dénesné; egyesületi ügyész: Rhorer Viktor: miniszteri biztos: Morlin Emil dr.; a tanítónői szakosztály elnöke: Sebestyénné-Stetina Ilona; a «Tanítónők Otthoná»-nak igazgatója; Hlatky Jánosné; könyvtárosa: Vidéki Appolónia; orvosa: Papp Gyula dr. — Választottak ezeken kívül 175 részint fővárosi, részint vidéki választmányi tagot s ezzel a közgyülés az elnök éltetésével véget ért.

*

A Mária Dorothea Egyesület budapesti szakosztálya februári ülésein a «*háztartási iskolák* kérdésével» foglalkozott s a folyóiratunkban is közölt két értekezés (*Freund Vilma* kisasszonyé és *Gelléri Mór* úré) élénk eszmecserére szolgáltatott alkalmat. Reméljük, hogy e fontos ügy nem sokára a gyakorlati megoldás útjára kerül. A márczius 11-én tartott ülésen *Dr. Herczegh Mihály*, egyetemi tanár értekezett a *nők orvosi képzéséről és alkalmazásáról*, hathatósan sürgetvén, hogy az orvosi pálya, legalább oly mértékben, mint a műveltebb nyugati országokban, megnyittassék számukra. A tetszéssel fogadott értekezést jelen füzetünkben közöljük.

*

A «M. D. E.» győrvidéki köre — a mint a «*Győri Közlöny*»-ben olvassuk — Pataky Irma urhölgy elnöklete alatt febr. 19-én tartotta meg sürűn látogatott gyűlését a tanítónőképző-intézet zenetermében. Elsőül *Nagy Gizella* k. a., az egylet ellenőre ült az olvasóasztalhoz. A modern szoborművészet oszlopos alakját, az orosz Antokolszky Márkot mutatta be küzdelmeiben és virágzása delelőjén. A szép felolvasás mindvégig lebilincselte a hallgatóság figyelmét. — Litschauer Teréz k. a., az egylet titkára, az egyesület határozatához képest a «Journal of Education» czimű angol nevelésügyi folyóirat legutóbbi számának nagyobb és kisebb czikkeit ismertette ügyesen megszerkesztett kivonatban, s hű képet tárt az egyesület tagjai elé mindarról, hogy az angolokat ez idő szerint mi foglalkoztatja a tanügy terén. Mindkét urhölgy megérdemelte az egyhangulag megszavazott jegyzőkönyvi köszönetet. A győri szakosztály az erdélyrészi után a legizmosabb a vidéki szakosztályok között; tagjainak száma vagy 140, holott egy évvel ezelőtt csak — 8 tagja volt Győrött a Mária-Dorothea-egyletnek!

*

A «M. D. E.» újvidéki körének decz. 3-án és január 4-én tartott üléseiről kapunk tudósítást, a melyből örvendetesen győződtünk meg e kör buzgó és sikeres munkásságáról. A tagok száma már 122-re emelkedett, ezek közül 32 egyuttal a központi egyesületnek is tagja. A tudósítás különösen kiemeli *Patekné Kailbach Anna* polg. isk. tanítónőnek «*A nők befolyása hazánk történetében*» cz. felolvasását, a melyben különösen a nemzeti élet terén kitünt kiválóbb női alakok jellemzésével és méltatásával foglalkozott. Az általános kérésnek engedve a felolvasónő megigérte, hogy értekezését egy más alkalommal ki fogja egészíteni ama nevezetesebb nőink ismertetésével a kik a magán és társadalmi életben tüntek ki munkásságukkal.

Az Orsz. Nőképző Egyesület f. év márczius 25-én tartandó *jubileumára* a következő felhivást küldte szét: Egyesületünk czélul tűzte, hogy a nőknek magasabb műveltségre, főképen magasztos hivatásukhoz mért, czélszerü szellemi kiképeztetésre alkalmat nyujtson és hogy másrészt a művelt családokhoz tartozó vagyontalan leányoknak megkönnyítse az utat, hogy képzett nevelőnők válhassanak belőlük. Ezen törekvés indította az egyesületet arra, hogy 1869-ben 9000 nő aláirásával támogatott kérvényt nyujtson be az országgyüléshez. E kérvényt Deák Ferencz tette le a ház asztalára. Azt kérelmeztük benne, hogy állittassanak fel felsőbb leányiskolák. A kérvényben az előadandó tantárgyak is ki voltak jelölve. Az országgyülés használat és intézkedés végett a közoktatásügyi miniszternek adta ki a kérvényt. Egyesületünk czéljának megvalósítása érdekében mintaszerü tanintézetet alapított, melyben most 12 osztályban negyedfélszáz növendék nyeri szellemi kiképeztetését. E tan- és nevelőintézetből a lefolyt negyedszázad alatt kikerült növendékek száma már ezerekre megy, kik bizonyára mindannyian hálával és elismeréssel emlékeznek meg azon intézetről, melynek ápoló szárnyai alatt lelki erősbödést, szivbeli és erkölcsi nemesbülést nyertek. Hogy az Országos Nőképző Egyesület ez eredményeket elérhette: azt saját lankadatlan fáradozásán kivül köszönheti a magas kormány mindenkor kész támogatásának és a magyar társadalom rokonszenvének s lelkes közreműködésének. Azon haladás, mely a nőnevelés terén a lefolyt 25 év alatt tapasztalható országszerte, egész nemzetünkre korszakot alkotó, hiszen 1868-ig a nők szellemi képezésére csupán elemi iskolák léteztek. Ezen örvendetes tény hogyne hatna lélekemelőleg egyesületünkre is, mely a nőnevelés érdekében alakult.

Azon örvendetes viszony, mely egyesületünk és a magyar társadalom, valamint a többi hasonló culturális vagy jótékonysági czélt követő egyesületek és társulatok közt fennáll, jogosít fel bennünket s teszi egyszersmind kötelességünkké is, hogy az «Országos Nőképző Egyesület» 25 éves fennállásának ünnepélyén való megjelenésre és az örömünkben való részvételre szeretettel felkérjük ugy a magyar társegyesületeket, valamint a nevelésügy mennél több barátját és közéletünk tényezőit, tiszteljék meg ünnepélyünket jelenlétükkel.

Merítsünk a kölcsönös lelkesedésből uj erőket és uj reményeket mindannyian a jövő munkájához, melynek akár hasznos ismeretek terjesztése, akár magasabb képzés nyujtása, akár a nőnem számára életpályák nyitása, akár az árvák könyeinek letörlése, akár az erkölcsi és anyag, nyomortól való hatásos védelem képezze czélját: eredménye minden esetre nemzetünk és hazánk javára tett hasznos szolgálat leend. A jubileum programmja a következőképen van megállapítva:

I. Diszülés az egyesület disztermében d. e. 11 órakor: 1. Karének, előadva a növendékek által. 2. Özv. Veres Pálné egyesületi elnök megnyitja a dísz-közgyülést, üdvözli az egybegyülteket. 4. Jókai Mór ünnepi beszéde. 4. Dr. Váradi Antal ünnepi költeménye. 5. Üdvözlések az előre megállapított sorrend szerint. 6. Növendékek karéneke. 7. Elnök zárószavai. — *II. Diszlakoma ugyanaznap este 8 órakor a Hungária szállodában.*

IRODALOM.

TOLDI. Költői elbeszélés. Irta *Arany János*. Magyarázta *Lehr Albert*, tanár. VIII-ik bővített kiadás. Budapest, Franklin-társulat, 1893. — A Jeles Irók Iskolai Tárának XI. kötete.

Arany Toldi-jának Lehr Albert által eszközölt magyarázatos kiadása igen elterjedt kézi- és segédkönyve a magyar irodalmi oktatásnak közép- és ennek megfelelő egyéb iskoláinkban, s tegyük hozzá, hogy legjobb iskolai könyveink közé tartozott eddig is. Bizonyítja ezt az is, hogy rövid 12 év alatt (az első kiadás 1880-ban jelent meg) nyolcz kiadást ért. A jelen évre megjelent 8-ik kiadással lényeges változás történt ezen a kitünő munkán, a mennyiben a benne levő magyarázatok sok, igen becses anyaggal bővültek. A tanító- és tanárvilág már rég várta, hogy a pusztán nyelvi magyarázatokhoz æsthetikaiak is járuljanak, s a mostani kiadás teljesen eleget tesz ennek a kivánatnak. Bizton hiszem, hogy ez a munka nagyban hozzá fog járulni iskoláinkban Arany e remekművének sikeres fejtegetéséhez, sőt általában elő fogja mozdítani azt, hogy iskoláinkban, az oktatás közép fokán, az irodalmi miveltség biztosabb alapra fektettessék.

Lehr Albert, Arany tudós magyarázója, a tárgy szeretetéből áthatottan e mellett a szaktudós alaposságával s a gyakorlati pædagogus tapintatával elemezi e könyvben a felvett művet.

Az æsthetikai általános fejtegetés, mely a mű ismerőjét tekintve bevezetésül, a növendék szempontjából pedig utólagos összefoglalásul szolgál, a költemény szövege előtt foglal helyet s 70 lapot tölt be. Ezenkívül az egyes énekek után is következnek az énekek tartalmára vonatkozó részletes fejtegetések, «magyarázat» czím alatt s ezt követik, énekenkint, a lélektani indokolás, jellemzés és szerkezet megfigyeltetésére czélzó «kérdések» és logikai rendben összeállított feleletek; több ezek közül irásbeli dolgozat vázlatául is szolgálhat. Az előbbi kiadásokban is meg volt nyelvi magyarázatok «Jegyzetek» czím alatt követik az egyes énekeket.

Az æsthetikai összefoglaló fejtegetés a következő fejezetekre oszlik: «Toldi» keletkezése, sikere és hatása. «Toldi» forrása (itt megismer-

teti a magyarázó röviden Szilády Áron kutatásainak eredményeit Toldi Miklós és György *történeti* személyiségét illetőleg). — «Toldi» meséje (vagyis a tartalom az expositio, bonyodalom és kifejlett szakaszaira osztva). — «Toldi» műfaja. — Szerkezete. Személyei (jellemzés). Toldi Miklós jelleme. — «Toldi» előadásbeli formái. — «Toldi»-ban az epikai előadás sajátságai. — Nyelv. Verselés.

Látnivaló e fejezeteknek a címeiből is, hogy Lehr e bevezetésbe mindazt a stilisztikai, vers- és költészettani elméletet belefoglalta, a melyet a «Toldi»-ban kifejezett költői művészet szemléltetéséből le lehet vonni, s a melyet másrészt a tanítónak épen azért kell mindegyiket a maga helyén kifejteni, hogy növendékeivel az e műben nyilatkozó költői szépségeket megérttesse. Ez a bevezetés s a magyarázatok kezébe adják a tanítónak «Toldi» tárgyalásának nemcsak anyagját, hanem módszerét is, s általában mintául is szolgálhatnak arra nézve, milyennek kell lenni, modern értelemben, az irodalmi remekek iskolai tárgyalásának. Szélesebb értelemben véve *vezérkönyv* ez a magyarázatos kiadás Toldi tárgyalásához s általában az irodalomnak az oktatás középfokán való helyes ismertetéséhez. De oly vezérkönyv, mely egyszersmind a tanulóknak is kézi- és segédkönyvül szolgál, mert föltalálhatják belőle egy-egy ének elvégzése s az egész költemény végigtárgyalása után, a tanár részletezőbb magyarázatainak rövid összefoglalását. Ez azonban nem áll a «Jegyzetek» címe alá foglalt szómagyarázatokról, mert ezek inkább az olvasáshoz való előkészülést, præparatiót tartalmazzák, s a tanulók részéről az egyes énekek tárgyalása előtt olvasgatandók át.

Rá kell még mutatnom pár szóval arra, hogy Lehrnek e könyvében a «Magyarázatok» útmutatást adnak arra nézve is, hogyan lehet és kell egy remekmű tárgyalása alkalmával az emberi lélek elrejtettebb mozzanatait is feltárni, s így a fejlődő növendékeket, gyakorlati úton, saját lelkük megfigyelésére vezérelni s alapos lélektani ismeretekhez juttatni.

Arany Toldi-jának jelen bővített magyarázatos kiadása a legalaposabb ilynemű iskolai kommentáraink közé tartozik s megjelenése nagy nyeremény iskoláinkra nézve.

De nem csak az iskola, hanem a költészetkedvelő művelt közönség is, az t. i., a mely nem elégszik meg egy remekműnek egyszerű átolvasásával, hanem annak szépségeibe mélyebben szeret behatolni, — nagy haszonnal és élvezettel fogja felhasználni ezt a derék, s terjedelméhez képest aránylag olcsón megszerezhető munkát. — Vajha nálunk az irodalmi műveltség terjesztésére több hasonló nemű jeles kommentárral gazdagodnék minél előbb irodalmunk! *Komáromy Lajos.*

A RAJZOKTATÁS MÓDSZERTANA. Vezérkönyv polgári-, ipari felsőbb leány- és középiskolákban valamint tanítóképző intézetekben működő rajzoktatók használatára szerkesztette *Taschek Gyula*. A szerző kiadása. (Gyergyó-Ditró.) Ára?

A polgári és felsőbb leányiskoláknál működő tanítónők nem egyszer jutnak abba a helyzetbe, hogy szaktárgyaikon kívül a rajzot is kell tanítaniok, noha erre kellőleg előkészítve nincsenek. Sajnos ugyanis, hogy sokszor az iskolai hatóságok sem birnak a rajzoktatás czélja és fontossága felől tájékozottsággal s így a képezdében a rajzból jobb osztályzatot nyert tanítónőt is képesnek tartják ezen tárgy tanítására.

Az ilyen tanítónő azonban már a tanterv áttanulmányozása, de különösen a tanítás folyamán jut arra a meggyőződésre, hogy egyoldalú rajzbeli készültsége korántsem elegendő arra, hogy a rajzot észszerűen taníthassa és hogy valamely szakképzett rajztanártól hamarosan kikért tanácsok a legjobb mintagyűjtemények mellett sem képesítik őt erre.

Eddig nem állt módunkban az ilyen tanítónőknek oly vezérkönyvet ajánlani, melyből a rajz taníthatása czéljából kiegészítendő ismeretek iránt tájékozást szerezhettek volna, ezért ezen tanítónők, valamint az ipariskoláknál a rajz tanításával megbizott tanítók, továbbá kezdő rajztanárok örömmel fognak venni oly munkát, mely nekik pályájukon útmutatóul szolgálván, éveken át tartó kisérletezéstől megóvja s arra vezeti őket, hogy a rajzoktatás czélját magasabb szempontból tekintvén, ne csak kézügyesség megszerzésében, hanem az értelmes látás, a logikus gondolkodás és a szépérzék kimüvelésében keressék. Csak úgy fogjuk elérni azt, hogy a rajzoktatás az értelmi erők harmonikus képzésére nélkülözhetetlen s a többi tantárgyakkal egyenlő fontosságú tényezőnek tekintessék.

Ilyen munkát üdvözölhetünk Taschek Gyula körültekintéssel összeállított könyvében. Ez nem csak a rajzoktatás általános és részletes módszerét tárgyalja, hanem kiterjeszkedik azonkívül mindazon kérdésekre, a melyek a rajztanítás körül a tanító előtt fölmerülnek. Ismerteti a rajzoktatás czélját és feladatát a különböző iskolákban, ezen tárgy tanításánál alkalmazandó különféle tanalakokat, a tanítás anyagának az oktatás minden fokozatát felölelő módszeres feldolgozását, foglalkozik a rajzterem berendezésével és felszerelésével, a tanítási és rajzszerekkel ú. m. mintákkal és egyéb segédeszközökkel valamint a rajzanyagokkal és szerekkel, végre a rajztanítóknak működésükről való beszámolásával.

A szöveg közé nyomott 50 magyarázó ábrával ellátott munka első sorban szakembereknek lévén szánva, őrizkedik túlságba menő részletezéstől; mindazonáltal felsorolja a rajzok technikai kivitelére vonatkozó azon kezelési módokat, melyek szaktekintélyek, valamint a szerző tapasztalatai alapján a czélnak leginkább megfelelnek.

Noha lehetséges, sőt valószínű is, hogy egyik másik szakképzett rajztanító a leírt módszertani utasításoktól helylyel-közzel eltérve, a saját módja szerint fogja növendékeit a kitüzött czél felé vezetni, másrészt bizonyos, hogy a kellő szakismeret, különösen pedig a rajzolási képesség hiányát ezen könyv tanulmányozása sem fogja pótolni, a mint ez nincs is szándékában. Ezen teljes szakismerettel, az idevágó szakmunkák tanulmányozásával megírt vezérkönyv a rajzoktatással foglalkozó tanítóknak és tanítónőknek igen jó szolgálatot fog tenni, ezért legjobb szívvel ajánlhatjuk. *H. K.*

*

VEGYTAN, ÁSVÁNYTAN ÉS FÖLDTAN. Polgári és felsőbb leányiskolák számára írta *Rybár István*, a VI. ker. állami polg. isk. tanítónőképezde tanára. Negyedik, lényegében változatlan kiadás. Budapest, 1893. Kókai Lajos bizománya. Ára 75 kr.

Rybár e munkájának használata sokkal elterjedtebb, semhogy ismertetésre és ajánlásra szorulna. Egyszerűen felhivjuk olvasóink figyelmét az új kiadásra, mely a megelőzőkkel lényegében megegyezik ugyan, de azért a részletek dolgában sok javítást foglal magában. Azt is megjegyezzük, hogy a könyv mostani alakjában kizárólag a polgári és felsőbb leányiskoláknak van szánva s a tanítóképző-intézetek használatára a szerző külön kiadást készít, a mely már sajtó alatt van s egy-két nap alatt meg fog jelenni. Egyébiránt ez új kiadásról — annak *Előszavában* — maga a szerző a következőkben tájékoztatja az érdekelt közönséget.

Könyvecskémnek e kiadása — úgymond — a kezdőknek van szánva. Ez oka annak, hogy az előbbi kiadásban foglalt elméletek, a bonyolódottabb képletek és a kevésbbé érdekes anyagok ismertetése e kiadásból kimaradt; a fontosabb vagy minden lépten-nyomon található testek ellenben kissé bővebben lettek ismertetve — oly módon azonban, hogy ezáltal e kiadás mellett a régibb egészen jól használható.

Most is kétféle betűt alkalmazok. A nagyobb betűvel nyomtatott sorok a tanulónak szánvák; míg a kisebb betűvel nyomtatottak leginkább figyelmeztetésül a látott kisérletekre és a kevésbbé fontos részletekre vonatkoznak, ezeket tehát tetszés szerint ki is lehet hagyni.

Könyvecském tán még most is terjedelmesnek és vázlatosnak látszik. Ennek igazolására legyen szabad a következőket felhoznom. A polgári és felsőbb leányiskolai növendékeknek leg- és legnagyobb része nem tanulja többé e tantárgyakat. Azért jónak találtam, ha iskolai könyvükben megközelítőleg mind az benne van — bár röviden is, a miről később hallhatnak. Hogy pedig vázlatosnak látszik, annak oka azon tapasztalatomban rejlik, hogy a tanuló jó tanítás mellett rövid leírásból könnyebben tanul, a szerzett ismereteket könnyebben megemészti és szemét nem erőlteti meg annyira, mint bő leírások olvasása alkalmával. Különben ezekről a természettudományi társulat és egyesek szorgalma gondoskodik; a tanító pedig úgyis a kibővített könyveket használja.

Az okvetetlenül szükséges kisérletezés és szemléltetés megkönnyítése végett e könyvecském végén egy gyűjteményt ajánlok, melyet az illető osztályban a lerajzolt szekrényben felállítandónak és berendezendőnek tartok. Úgy hiszem, ily módon legkönnyebb szemléltetni és kisérletekkel tanítani.